

de verzamelde verslagen
van tien van de twaalf opvoeringen
van de voorstelling de moderneren
door dertien rijen
van 1 tot en met 12 juni 2010

I

van onze verslaggever tjeerd bisschoff
1 juni
de brakke grond
de moderneren
eerste avond

Een leeg toneel: verschoten planken liggen op de vloer, aan weerszijden van het toneel rijzen vloerdelen omhoog tot in het grit. Tegen de zwarte achterwand twee ladders. Alles wijst de hemel in, maar hoe je daar ooit moet komen...

Achter op het toneel een groepje in het zwart geklede figuren rond twee banken.

Ik heb associaties met een bos. Terwijl ik mij afvraag hoeveel stukken van Shakespeare zich afspelen in een bos, brengen twee acteurs wat extra stoelen voor het publiek. Maar niemand heeft een stoel nodig en voor ik er erg in heb blijkt de voorstelling al begonnen: twee toneelspelers met vier stoelen, niet wetend wat ze ermee moeten. Zullen ze ja dan wel nee, wachten tot er meer publiek is.

Wat nou bos, ik ben natuurlijk gewoon in het theater.

De andere acteurs komen naar voren. Sommige beginnen hun jasje uit te trekken en proberen een ander jasje aan. Een vertwijfelde verkleedpartij begint. Toneelspelers op zoek naar een kostuum. Sprakeloos gaan ze hun gang, helpen elkaar met toewijding in een jasje, om het vervolgens weer uit te trekken, en terwijl er haast geen woord valt zijn we in het universum

van Beckett beland. Het licht verandert, maar iedereen gaat onverdroten door.

Een opmerking valt over de evolutie, over de worm, de vis, de mens, de eerste rotstekening, Shakespeare. Ik versta het niet helemaal.

Er wordt gevraagd of iedereen er wel is. Een berg kleren wordt op het toneel gelegd, een doos. Peinzend staan de acteurs ernaar te kijken. Er wordt iets gezegd over de Storm, over Prospero, en ineens zit ik te kijken naar een groepje drenkelingen, aangespoeld op een eiland.

De acteurs spreken over een lijst die ze hebben en vervolgens weer zouden vergeten. Er worden verhalen ingezet, scènes begonnen en becommentarieerd, maar niets wordt afgemaakt. Décorstukken worden verplaatst en weer teruggezet. Flarden uit de toneel- en cultuurgeschiedenis waaien voorbij. Er wordt gerefereerd aan gemaakte afspraken voor deze voorstelling. Het woord 'wanhoop' valt een aantal keren en of dat toch niet een beweging is naar de hoop toe.

Steeds sterker dringt het beeld zich op van een groep toneelspelers, aangespoeld in het nu. Zij dragen met zich mee een traditie van eeuwen, zij zijn het product van een culturele evolutie. Maar tegelijk zijn zij vertwijfeld over de bruikbaarheid van die erfenis. De magie van Prospero hebben ze niet meer op hun lijst staan, maar wel iets over wanhoop. Ter plekke worden de diverse elementen van hun kunst uitgetoetst, maar losgekoppeld van hun oorspronkelijke verband. Twee acteurs proberen een echt conflictje te spelen, maar nee, de beledigingen zijn te slap en treffen geen doel.

Het zoekende, nooit tot een einddoel komende, maakt de voorstelling abstract, maar door de toewijding van de acteurs bloeit er uit die kale handelingen nieuwe betekenis op, nieuwe associaties.

Het woord bricolage valt, de naam Levi Strauss. Hier wordt ter plekke geprobeerd iets nieuws te scheppen.

Steeds sterker valt mij op dat iedere acteur zijn eigen individuele spoor volgt. Hoewel het in een rustig tempo gebeurt is het veel, teveel om in één keer tot je te nemen. Dit is een voorstelling om vaker naartoe te gaan.

Er wordt gegoocheld met tijden. In een geestige sketch blijken een vriend al eeuwen lang dood te zijn, en een vader is jonger dan zijn zoon. “Eigenlijk is het heel ouderwets wat we doen, dat heb je wel vaker als je heel modern probeert te zijn” hoor ik..

Haast ongemerkt, door beelden, flarden, opmerkingen, krijg je het gevoel alsof je tegelijk een wandeling door de cultuurgeschiedenis maakt.

Onverhoeds begint Maureen Teeuwen in de lange meanderende zinnen van Proust een monoloog over het geluksgevoel dat hem/haar bespringt op het moment dat hij door een struikelpartij zijn verbinding terugvindt met het verleden, in dit geval Venetië. Netzo onverhoeds word ik overrompeld en geraakt. Omdat ik voel dat deze mensen in hun zoektocht naar iets nieuws niet bezig is zich af te zetten tegen hun voorgangers, maar integendeel dat het ook een liefdesverklaring is aan het verleden waar zij uit voortkomen. Daarna wordt geprobeerd applaus te halen, maar de acteurs zijn niet zeker hoe ze dat aan moeten pakken en het eindigt in chaos.

Aan het einde van de voorstelling krijgt het publiek een heerlijk bordje kippensoep. Het voorgerecht, als nagerecht.

“De moderneren” is in mijn ogen een zoektocht naar een nieuwe, abstracte toneelkunst. Het is een tocht die nooit aan zal komen, maar juist de zoektocht zelf waar je als publiek deelgenoot van wordt, is het kunstwerk, iedere avond opnieuw.

2

van onze verslaggever alexander nieuwenhuis

3 juni

de brakke grond

de moderneren

derde avond

Op scène ligt een wiel aan de rechterkant, afgefallen van een speelgoedwagen, gestrand. Het publiek gaat zitten en 'de Modernen' opent op een rustig tempo. De spelers staan en zitten achterin met hun rug naar het publiek en het blijft een tijdje stil. Langzaam ontstaan de eerste impulsen, iemand kucht, er wordt gefluisterd, gezocht, iemand staat op, gaat weer zitten en na een tijdje het eerste woord. Jan Joris zit in het midden en leest een fragment uit de krant, het gaat over subliminale gewaarwording en het supraliminale zelf. Er zijn boodschappen die te subtiel zijn om bewust te worden waargenomen maar die invloed hebben op onze waarneming en beleving. Naast hem blaast Miranda in een glas water als een soort van storm en zet daarmee een lijn in over Shakespeare. Aan boodschappen die naar het subliminale neigen geen gebrek in de Modernen. Iemand klopt vanuit de coulissen op een hoedendoos, met een mes worden de bladzijden van een boek over theater geopend, er wordt iets gezegd over wanhoop, in de coulissen wordt een liedje gezongen, iemand met de handen in het haar, op een stoel staat een omgekeerde hoed met appels erin, een stoffig doek wordt neergeworpen en in het tegenlicht zien we een stofwolk naar het plafond stijgen. Het zijn details die je net wel of niet kunt waarnemen en waarvan je er zeker een groot deel mist maar de rijkdom ervan is overdonderend. De gesprekken die tussen lange stiltes door worden gevoerd zijn flarden die weer worden afgebroken, die je net wel of niet kunt verstaan, plaatsen of begrijpen. Annette zegt iets over wanhoop maar laat het bij een aanzet.

'De Modernen' is een levend schilderij, dat realistisch lijkt te zijn omdat het uit mensen en objecten bestaat maar abstract is. Elke lijn die ingezet wordt, wordt afgebroken of begint naar zichzelf te verwijzen voor hij wordt voltooid.

De voorstelling ontstaat ter plekke, alles is een poging die zich toestaat niet te slagen, die zich laat onderbreken of uitstellen naar een later moment. We zien denkende mensen, alert, geïrriteerd, vrolijk, wanhopig, die nog niet weten wat ze zo meteen zullen zijn, zullen zeggen of welke houding ze zullen vinden. De spelers trachten het probleem van het maken

van de voorstelling, in het moment op te lossen. Het duurt eindeloos lang voordat ze daar hun draai in vinden en er zijn misverstanden en onheldere momenten te over maar 'de Modernen' nadert de grens van waar je 'echt' kunt zijn op toneel op een wonderlijke manier.

Jan Joris spreekt over een ontdekking uit de vorige eeuw dat de tragedie niet alleen in een 'klassieke omgeving' plaats kon hebben maar ook in de huiskamer. Het doet me denken dat de tragedie zich uiteindelijk zelfs op een toneel zou kunnen afspelen maar dan op een vrij toneel, met alles wat dat impliceert aan werkelijke mislukking, vreugde, frustratie en geluk. Jorn zegt dat in zijn huiskamer geen tragedies plaatshebben. Het gesprek vervolgt: 'Waar speelt de tragedie zich dan af? In een paleis, of in je hoofd... Toch niet alleen in mijn hoofd?/Hoe laat je het zien? / Je laat het zien door het voor je te zien. / Dat neem je je voor... Maar je kunt toch niet de binnenkant en de buitenkant tegelijkertijd laten zien / Dat was moeilijk toen, ooit, dat de tragedie niet meer grootscheeps... maar dat ie desnoods in de huiskamer... ze konden er maar langzaam aan wennen, dat proces is waarschijnlijk nog steeds bezig.' De formulering ontstaat vanuit verschillende stemmen, bouwt zich op en sterft weer af. We zien fragmentaire reacties op elkaar, met nu en dan momenten van helderheid zoals dat zich waarschijnlijk in de meeste individuele geesten afspeelt. Het is duidelijk geen vormexperiment, het is 'nu' en het is wat het is en soms is het ook even helemaal niks.

Na een lichtwisseling zijn we plotseling in een bos, iedereen is stil, er gebeurt niets en daar gaat dreiging van uit. Het is maar een kort moment maar het voelt als Dante, op het midden van zijn levenspad overvallen door wanhoop, twijfel en het gevoel alles verkeerd te hebben gedaan of niet het juiste te kunnen doen. Hierna wordt een citaat van Proust ingezet door Maureen. In dat citaat vertelt Proust dat hij overtuigd geraakt was van zijn eigen gebrek aan talent en met zekerheid wist dat het grote werk dat hij steeds uitstelde ongeschreven zou blijven. Op weg naar een feest van een van zijn vrienden wordt hij bijna aangereden door een automobiel (voorwaar een moderne gebeurtenis) en hierdoor overvalt hem een herinnering aan

Venetië. De gewaarwording van twee overlappende momenten plaatst hem even buiten de tijd en doet zijn angst voor de dood verdwijnen, wat hem ertoe aanzet 'La recherche' te schrijven. Dit citaat wordt zorgvuldig opgebouwd en geeft een plotseling moment van helderheid ook al wordt het nog van alle kanten verstoord door het binnenbrengen van een lange tafel. We zien het ontstaan van een geniaal idee dat bijna honderd jaar nadat het werd opgeschreven opnieuw ontstaat, zichzelf toont en herhaalt: 'Wat door de tijd heen hetzelfde blijft overstijgt de dood.' Na zeven kwartier van pogingen, sommigen briljant, sommigen onafgemaakt anderen mislukt, overvalt het moment je in al zijn helderheid. Dat is een verademing die onlosmakelijk verbonden is met alles wat daarvoor gebeurde. Er is geen chaos, poging of mislukking mogelijk zonder het idee van de oplossing ervan en vice versa. Voor het danken lopen de spelers in groep naar achteren. Maureen draait zich nog even om en lacht triomfantelijk, het is voorbij.

3

van onze verslaggever tjeerd bischoff

4 juni

de brakke grond

de moderneren

vierde avond

Vanaf het begin is duidelijk dat dit een andere avond gaat worden (zie verslag van avond 1). Niet langer het groepje zwarte figuren aan het eind van de zaal, verstild en op iets wachtend. In plaats daarvan wordt er veel en energiek op en neer gelopen: acteurs die zich klaarmaken voor wat komen gaat. Margijn neemt een tekst door, Matthias maakt de houten vloer nat, Jan Joris steekt half ontkleed boven een bank uit, wederom worden er veel jasjes aan en uitgetrokken. Dit alles in het halfduister, ook het licht zal anders zijn.

Iemand probeert zich iets te herinneren, Margijn vertelt over een eiland

waaronder 8 eikenhouten vloeren liggen en dat de boel instort op het moment dat ze gaan graven. Miranda blaast in een glas water en vraagt of dit duidelijk genoeg is als Storm en opnieuw belanden we in een abstracte versie van de wereld van Prospero en een groep drenkelingen.

Er wordt volop door elkaar heen gepraat, Jan-Joris stelt dat het niet erg is als het niet te volgen is. Eerder hoorde ik hem al zeggen dat hij het idee heeft dat enthousiasme belangrijker is dan de inhoud, later dat er geen zichtbare bedoelingen mogen zijn, nog weer later dat niet a priori moet benadrukken dat dingen met elkaar te maken hebben. Kortom allemaal aanwijzingen aan publiek en medespelers niet te hard je best te doen te begrijpen/begrijpelijk te zijn.

Moeilijk, ik kan mijzelf niet uitzetten. En er worden wel degelijk dingen gezegd en gedaan die verwijzen naar een verborgen inhoud. Misschien moet ik het anders zeggen. Alles op het toneel lijkt als vanzelf iets te willen betekenen. En hoe moeilijker het mij wordt gemaakt, hoe uitgehongerder ik raak en hoe fanatieker ik mij stort op ieder houvast. Maar dat is waarschijnlijk het spel dat wordt gespeeld. Hoeveel kan je schrappen, hoever kan je gaan in abstraheren?

Jan-Joris buigt zich over een omgekeerde kist, dat een proeftoneeltje blijkt te zijn. Hij haalt daaruit groen geschilderde kranten die men door de verf heen probeert te lezen en die vervolgens het boek van Prospero worden genoemd... Dat is zwanger van betekenis.

Maar wat is in godsnaam dat doek dat op de grond wordt gespijkerd? Is dat een schildersdoek? En waarom wordt dat ei gekookt?

Net als de eerste avond is Anouk met verf bezig. Een soort geel, waarvan ze niet goed weet welke kleur dat is. Als later het verhaal komt over de schilder Bonnard die een geweldige kleur ontdekt en naar een tentoonstelling gaat van zijn eigen werk om daar alsnog ieder schilderij even met die kleur aan te dippen, knoop ik dat vast aan die verf en ben blij als een kind dat een sommetje heeft gesnapt.

Aan het verhaal over Bonnard wordt de vraag verbonden of het mogelijk is terug te keren naar je eigen voorstellingen. Opnieuw komt het thema van

de herinnering naar boven. Maar deze avond is de teneur veel somberder. Jan Joris en Vincent proberen een Shakespeare-scene uit die ze vroeger gespeeld hebben: “ik ben een man die een vrouw speelt die een man is.” Het speelt zich af in een bos, maar Jan Joris weet het niet meer. Vincent souffleert hem: “Lieve Celia, ik doe al vrolijker dan ik in werkelijkheid ben. Alsjeblieft geen woorden meer, ik wil huilen.” Een mooie en treurige poging. Later is er een scène over een meneer Kotsenboer, die toneelles geeft. Ook hier wordt geprobeerd een scène van vroeger te reconstrueren en ook hier mislukt het. Er is al meningsverschil over de rolverdeling.

‘We zijn in de verkeerde zaal’, wordt meerder keren gezegd. En, ‘dit is toch niet de zaal die we ons hadden voorgesteld.’

Martijn ziet een vliegje die in het licht van schijnwerpers omhoog cirkelt. ‘De ziel’ mompelt iemand, maar al snel verandert Czeslaw het licht en het vliegje verdwijnt in het donker.

Als later Maureen aan de monoloog van Proust, en het geluksgevoel beschrijft van het hervinden van de verloren tijd, dan ervaar ik dat niet zoals de vorige keer als iets bevrijdends, maar als iets dat deze acteurs in tegenstelling tot Proust niet is vergund.

Waarom maken ze het zich zelf en elkaar zo moeilijk, vroeg ik mij soms af. Vele malen werd er verwezen naar afspraken, afspraken die gemaakt waren, of die misschien wel ter plekke bedacht werden, dat weet ik niet. Als Margijn de regel voorleest ‘nooit met meer dan drie op het toneel’ gaan meteen een aantal acteurs af. Als iemand zegt ‘ik denk dat het zo goed is’ wordt de scène afgekapt. Maar vaak is er ook ongeduld en irritatie.

Ik moet aan een uitspraak denken, ik weet even niet meer van wie: “een dialoog is een poging van twee monologen om samen te leven.” Hier geldt datzelfde maar dan voor elf mensen. Duidelijk is dat het maakproces onderdeel van de voorstelling vormt. Op de eerste avond hoorde ik een aantal keren zeggen dat het positief moest zijn, maar nu leek dat uitgangspunt verlaten. Het schuurt en wringt, soms had ik het gevoel naar een huishouden te kijken waar de mensen hun eigen afspraken niet meer

begrepen. Verdwaald als Hans en Grietje (die ook werden aangekondigd, maar niet gespeeld)

Komisch rustpunt is in zulke situaties Matthias. Dit soort strubbelingen gaan aan hem voorbij. Onaangedaan besluit hij even een pauze te nemen.

De Modernen was vanavond een voorstelling over acteurs die verdwaald waren in het bos van hun verbeelding en hun herinnering. Er was een uitgang, maar ze konden hem niet vinden, de broodkruimels waren verdwenen.

4

van onze verslaggever robbert-jan henkes

5 juni

de brakke grond

de modernen

vijfde avond

Er is altijd wel iets dat je ...

(Flarden. 'Kunnen ze erin?' 'Wir haben eine neue Apfelstrudel.' 'Waar is Annie?' 'Hé, het decor van gisteren staat er nog.' 'Het is een tragedie, hè.' 'Ja, gaat die zaal nog open of niet?' 'Wij zijn al begonnen!' 'God Kouwenhoven waar was je weer?' 'Heeft iedereen z'n spullen al?' 'In het midden, twee hup!' 'Zaal open!' 'Ughe ughe ugh!')

- Ik zie, ik zie een vlot. We zitten op een vlot. Dat kan niet anders. Ja het moet een vlot zijn. Een vlot van eikenhout of een ander soort hout. Hoog is de hemel. Er is water. Dat is de zee. Er is een storm.

- Of er is een storm geweest. Want het begint altijd voor het begint. Met gefluit en krakende planken. Maar waarom zeggen ze zo weinig? En waarom lopen ze zoveel? Van hot naar her, als mensengerjenietpoppetjes in een spel dat ze niet begrijpen?

- Heb jij wel eens uren dagen weken maanden op een vlot rondgedobberd en ben je nooit meer opgepikt zodat je vervolgens op beestachtige wijze bent gekrepeerd?
- Niet dat ik het me herinner.
- Nou dan.
- Of misschien toch, één keer.
- Ze zitten op een vlot, de elf laatsten der toneelspelers, elf buitenstaanders, elf onbekende onverwachte gasten. Je ziet dat ze vaak stilstaan. Dan poseren ze voor de schilder. Ik kan er uren naar kijken, alsof het de soundtrack van een Finse film is waar ik geen woord van versta. Of zebra's in de zoo.
- Ja, ik weet het weer. Ik ben toen als een van de eersten overboord gekieperd de dieperik in, maar ik bleef het vlot maar volgen. Jij was er trouwens ook bij. Jij ging vlak na mij dood.
- Langzaam worden ze snel gek. Hallucineren. Reageren niet meer op elkaar. Laten elkaar de ruimte om niets te doen. Als gewonde ijsberen.
- Veranderen in de Nachtwacht maar dan door Velazquez geschilderd.
- Zitten allemaal in hetzelfde verkeerde schuitje. Daar. De laatste appel. Het laatste glaasje zoet water. De laatste spekkoek. De laatste doos kroepoek. De laatste venkelsoep.
- Ladders worden masten, het regent stoelen uit de hemel. Je ziet de achterkant en de voorkant tegelijk. De een na de ander verdwijnt uit het oogwit. Waar is iedereen?
- En dan is het schluss.
- Is het je trouwens opgevallen dat we voortdurend in Shakespeare zitten? Ja, je gaat toch denken 'waar gaat het over' op zo'n avond.
- Het gaat niet over.
- Je gaat toch puzzelen. Al is het maar met een enkel puzzelstukje.
- Het is het vlot van de vlottende herinnering. Een varend museum, met het luciferdoosje van Picasso, het kruisje van Ank van der Moer en het poederdoosje van Pandora.
- Dus het is mijn theorie dat alle toneelstukken van Shakespeare erin voorkomen, maar zo goed verstopt dat niemand ze eruit haalt. De storm uit

De Storm, twee woorden uit Macbeth, het vliegenierskostuum van Julius Caesar, een zekere Rosalinde, een kiezel Hamlet en de walvis enzovoort.

- Ze lopen met elkaars herinneringen rond, de elf, en weten niet meer wat van wie is, of het echt is of niet. Cryptomnesie. Zeer des acteurs. Want het lijken mensen, maar het blijven acteurs, zoals de grote tekenmeester Aart Clerkx zegt. Ze hebben geen herinneringen maar herherinneringen, Zerinnerungen, verinneringen. Aan iets wat misschien niet eens ooit geweest is. En daarom zal dat schip dat ze gaat redden nooit een centimeter dichterbij komen.
- Er is geen einde, er is slechts verandering.
- Dat heb je mooi gezegd. Van jezelf? Shakespeare?
- Ik zou het niet meer weten.

5

van onze verslaggever tjeerd bisschoff

6 juni

de brakke grond

de modernen

zesde avond

De acteurs zitten achterin de zaal, met de rug naar het publiek. Het is net als de eerste keer en ik ben blij, want ik vind het beeld mooi en treffend, ik weet niet waarom. De linkerwand baadt in het licht, de suggestie van enorme hoogte/diepte.

Er klinkt geroezemoes, het geroezemoes dat normaal op de tribune plaatsvindt, maar ditmaal komt het van de spelers, wij zijn muisstil. Iemand maakt zich los van de groep en komt naar voren, kijkt heen en weer. Een ander volgt, maakt zijn haar nat in een teil. Iemand schrijft met een krijtje een lijst op de wand, terwijl hij ondertussen een andere kant op kijkt. Een actrice gooit een flesje water in een tinnen bakje, blaast erin en gaat op haar rug liggen.

Opnieuw zijn er verwijzingen naar zee en de Storm, maar dit maal zonder tekst. Alles is van een vreemde poëzie. Een hond blaft, iedereen luistert. Iemand bijt in een appel, het licht wisselt. Nu baadt de rechterwand in een zee van licht. Het is prachtig. Ook op eerdere avonden was deze voorstelling mooi van beeld, maar het is alsof het nu voor het eerst is toegestaan. Er is het soort adem en aandacht, waardoor alles als vanzelf iets wordt.

‘Wat ben je veranderd’ klinkt de eerste tekst.

‘Tegen wie heb je het’

‘Tegen wie je maar wilt’.

Iemand vertelt dat hij wakker werd als een leeg wit vel.

Iemand stelt dat er iets is dat wakker wordt, maar dat er iets anders is dat dan nog slaapt. Je weet nooit precies wie er wakker is.

Associaties met die mooie zin uit de Storm: Such is the stuff that dreams are made of, and our little lives are surrounded by a sleep.

Er wordt gesproken over verschillende soorten bewustzijn, niet gebonden aan taal. De titel van een boek wordt aangehaald: “Was Shakespeare ook filosoof?”

De suggestie ontstaat dat we in iemands hoofd zijn beland. Er wordt gesproken, er wordt bewogen ten opzichte van elkaar, maar alle acteurs zijn onderdeel van dezelfde geest. De wanden lijken te verwijzen naar diepte, ik ben in het ondergrondse beland.

Iemand spreekt over touwladders die in een doos zitten waarop ‘touwladders’ staat.

‘Weet je ook wat je ermee wilt’

‘We zetten de doos op het toneel.’

Wat vervolgens niet gebeurt. Wel wordt er later een doos met stropdassen op het toneel gezet, maar daar staat op ‘Kroepoek, 3 lange plakken’

Opnieuw wordt geblaft. Er blijkt een deur in de wand te zitten die open kan. Matthias verschijnt met een zwarte hoed op. Ik begrijp het niet, maar het klopt.

De vraag wordt geopperd of het realiseerbaar is de voorkant en de achterkant van een dialoog tegelijkertijd te spelen. Als het denkbaar is, bestaat het, maar is het te spelen.

Er wordt gesproken over een Shakespeare-scene , na een schipbreuk (hoeveel stukken van Shakespeare beginnen eigenlijk met een schipbreuk?) , waarbij een vrouw, gespeeld door een man, maar die vrouw speelt dat ze een man is, de geliefde van een ander wil spelen om die ander van zijn verliefdheid af te helpen. En of dat mogelijk is om dat te spelen.

Er zijn veel verwijzingen naar het willen spelen van iets wat niet kan, iets doen wat je nog nooit gedaan hebt. Schrikbarend is hoeveel in deze voorstelling wordt weggelaten. Er zijn geen personages, er is geen verhaal, er zijn geen affe scenes, er zijn geen gespeelde emoties, er zijn geen beginnen en geen eindes (die moet je net als Tsjechov weglaten). Er zijn zelfs geen afspraken over wie wat wanneer. Er zijn bewegingen, er zijn woorden. Er is een thema met vertakkingen, 11 mensen op zoek naar een kunstvorm die ter plekke moet worden uitgevonden, een spagaat tussen vroeger en nu. 'Wij zijn allen Shakespeare' .

Drie figuren in een jurk die in een langzame werveling om elkaar heen draaien. Verstillingen , versnellingen. Er wordt koffie aangeboden met een leeg blad, er wordt geluisterd naar iets wat er niet is, 'een gebroken snaar?' - er wordt ingewikkelde getalssymboliek op Shakespeare losgelaten, misschien om te bepalen wie de echte schrijver is, maar het blijft duister. Een doek wordt omgekeerd vastgespijkerd.

Plotseling breekt er een ruzie uit.

'Niet duwen, ik heb m'n bek vol spijkers, lul'. Fijne zin. Ook dit is een eruptie die ontstaat in het nu en van nergens naar nergens gaat.

Er wordt met hamers gesmeten, Jan-Joris spreekt de angst uit dat dit symbolisch kan worden opgevat, maar Jorn vindt het wel lijken op 'ons spel van vernietiging.'

Er lijkt sprake van woede, maar wie is er nou kwaad op wie. Plotseling barst Anouk uit, maant iedereen aan te gaan lopen, te gaan bewegen. Koortsachtige activiteit.

Er wordt een dansje gedaan. Er wordt een pauze gehouden, met wijn en met een heel klein doekje waar je aan alle kanten langs kan kijken, daarna wordt er nog heel veel gedaan en vooral heel veel niet gedaan.

“We zijn uit de poppenkast gevallen” zegt Annet.

Er wordt een lijst voorgelezen van ideeën en plannen, een lijst waar deze voorstelling waarschijnlijk ooit mee begonnen is.

Maureen begint zachtjes daar doorheen haar monoloog van Proust over het hervinden van de verloren tijd en over het enige milieu waarin dit kan gebeuren, het extratemporele milieu van de ziel. Ondertussen verschijnen er lange tafels waarop soep wordt geserveerd. Vervolgens staan de acteurs vlak omhaar heen, een groep waaruit voor even één stem opklinkt.

Na afloop zegt Vincent dat hij mijn besprekingen mooi vindt, behalve de conclusie van een paar regels aan het eind. Ik begrijp dat. Het gevoel dat iemand je vast wil nagelen, terwijl het gaat over weglaten, over het ongrijpbare, over wind die van nergens naar nergens waait en de schoonheid die dat soms oplevert.

6

van onze verslaggever erik bindervoet

7 juni

de brakke grond

de modernen

zevende avond

DE MODERNEN OF FEITELIJK, EIGENLIJK WAARSCHIJNLIJK ZIJN WE (≠ WIJ)
MET ZIJN (≠ Z'N) ALLEN SHAKESPEARE (≠ BACON) (7 VI, 2010, voorlopige
inventarisatie van de feiten)

(Toneel: toneel. Gelach. Positieve geluiden, vorige week, bij de première nog benoemd, overgaand in geroezemoes over voorwerpen en misdragingen. Of heb ik dat verkeerd verstaan? Heb je je pakkie al aan? Niet dat trage gedoe, hè? Hier achter ligt een groot struikelblok. Voor grensgevallen. O God. Dat je weet wie ik ben. Nee, precies. Dat is te donker. Wat is er nou zo modern? De inrichting in elk geval niet. Die is eerder rustiek te noemen. Veel eerlijk onbeschilderd hout. Uit elkaar vallende of gevallen stoelen en grote laden uit een ladekast in de coulissen. En twee loodzware tafels, de ene wat langer dan de andere, bedekt met topzware granieten platen die de tafels bijna door hun poten doen zakken. Tegen de zwarte achterwand twee ladders, de ene wat langer dan de andere. Ze zullen niet worden gebruikt. Er wordt sowieso weinig naar boven gekeken. Men kijkt naar de grond. Of niet. En valt. Of ligt. Want uitvinden is makkelijk, vinden is moeilijk. Als je iets zoekt, ligt het meestal voor je neus, op de grond. Vandaar al dat vallen. Een drempel is zo gevonden. In minder dan geen tijd lig je op je snufferd. Licht op de plankieren. Het ruim van een schip. Een warenhuis. Een supermarkt voor supermensen. Een ondergelopen kelder van acht verdiepingen. Een inrichting. Een verkeerde zaal. Een boek. Een hoofd. Een hart. Een hoed. Een rode beulskap. Een zotskap. Een steek van papier. Er wordt gelopen op de werkvloer, in alle windrichtingen. De klank van goedgeschoeide voeten en goedgepoetste schoenen op eerlijk hout. Ontspannen conversatie. Goedgemutst. Anders kan je hem net zo goed geven. Wat smerig! M. zingt. O, don't ask why. (Er zijn vijf M.'s.) V. loopt op zijn handen om de spieren los te maken en het werkwoord opnieuw uit te vinden. Doe maar open. C. is er nog niet. C.! Wij doen ons best. Maar zonder succes. Beroemde laatste woorden. M. zegt nu een hele tijd niets meer. Hij kijkt toe. Horen, zien en spelen. Spelen? Niet zijn? Zijn we al ik ben er! begonnen? Wacht even hoor, ik wil niet veel zeggen, maar we hebben een vrouwenbank. De acteurs komen binnen en nemen plaats op de speciaal voor hen neergezette tribune. Een van hen zet zijn stoel schuin voor het tafeltje waaraan de toneelschrijver zit te schrijven. Zit ik niet te veel in je zichtlijntje? Maar jij kunt nog iets opschuiven. Je hoeft het niet te

doen, hoor. Je moet het zelf weten. De acteurs fluisteren, terwijl een deel van de mensen op de werkvloer met hun rug naar hen toe zit en zo het zicht op het andere deel van de groep blokkeert. Ze zitten op lange banken waaroverheen kleren zijn gedrapeerd. Ze praten. Alles wat de toneelschrijver opschrijft bereikt hen in minder dan geen tijd via een wormgat in de houten vloer dat fungeert als extratemporeel en intramoleculair souffleurshokje. We weten niet of ze zich er wat van aantrekken, maar er ontstaat beweging. Er wordt gereageerd. Op iets. Het lijkt alsof er commando's worden gegeven. Alsof er afspraken zijn gemaakt. En toch ook weer niet. Misschien worden ze ter plekke gemaakt. Spelregels zonder spel. Ook dat lijkt verboden. Pionnen in handen van het toeval dan? Dat nou ook weer niet. Er moet een nieuwe manier van praten gevonden worden. Terloops of pompeus declameren hebben we wel gehad, zo langzamerhand. Maar wat dan? Wat rest ons dan? M. draait zich om. J. (er zijn twee J.'s) steekt het podium schuin over en blijft staan. A. (er zijn twee A.'s) maakt haar schoenveters vast. In die volgorde. Omdraaien, oversteken, veters vastmaken. Dat is geen toeval. J. loopt weer terug, pikt en passant een kosmisch stofje op van de grond en stopt het weer terug in zijn geestesoog. Goed dat het geen spijker is. Of een ekster. Al zijn voetstappen zijn geteld. Er worden, ergens, glaasjes gepakt. M. komt plotseling uit het hout gegroeid, midden op de vloer, in het volle licht, en giet water in een bakje. Dan gaat ze op de grond liggen en blaast erin. Belletjes die een overstroming veroorzaken. C. steekt diagonaal over. Er is een teiltje bijgekomen, net buiten het zichtlijntje van de toneelschrijver. J. gaat linksvoor op een stoel zitten. J. doet M. een jasje aan. A. zingt. Het beste is om er niet al te veel naar te kijken. Ernaast kijken dan misschien? V. veegt stof van de leuning van de bank. J. trekt V.'s jasje uit. J. loopt naar rechts, M. naar links. J. trekt V.'s jasje aan, C. doet schoenen aan. M. sjouwt een stapel dekens en doeken naar voren en laat ze vallen. Er wordt een elastiekje tevoorschijn gehaald. Gebrom, meer een soort zwaar ademen. Wat was dat voor geluid? M. zet een ander mutsje op. M. draagt inmiddels een geel hemdje. Meer kleur in de kleren. Stilte. Leunen tegen de hoge houten wand.

Want? Zijn we wel in de goeie zaal? Is er wel een goeie zaal? Het is beter om er niet naar te kijken. Zo ik ben er! begint het toch? M. doet J. te krap jasje aan. De relatie tussen Victor en Ellen was het stadium van de irritatie ruimschoots gepasseerd. Victor en Ellen af. Hun plaats wordt ingenomen door een mysterieuze doos, met daarin touwladders die we niet te zien krijgen. Nee! Iedereen loopt nu terug naar achteren en begint een ontspannen werkoverleg. Alleen J. blijft voor achter en gaat op een tafeltje naast de toneelschrijver zitten peinzen. Uit een spleet in de wand wordt een arm geboren, zoals er de hele avond voortdurend ledematen, bewegingen of hele personages uit zullen worden geboren. Wat ben je veranderd. Nee hoor. Onmacht. M. schrijft met een krijtje, zonder te kijken, iets op de linkerwand. V. zit gehurkt, met zijn rug naar ons toe. A. is in de weer met een touwtje en een mes. Hoe schrijf je coq? Met see-oo-see-kaa. J. eet een appel, met smaak en hoorbaar gezond. Waarom wordt er zo afkeurend gedaan als ik een flauwe grap maak? A. slaapt zittend tegen de wand. Is het een drijfveer of niet? Er wordt wel gezegd dat het nodig is voor het contrast. Ze zeggen ook wel dat het angst is. Het is maar in hoeverre je nog een aap bent. Als apen bang zijn laten ze hun tanden zien. Weet ik veel. Ik weet het niet hoor. Bij de tandarts klopt het wel. M. zit op de dekens. M. + V. staren met de armen over elkaar naar de grond. Er staat een stoel op het podium. M. verschijnt uit de opening in de rechterwand. Want? Had je je iets voorgenomen? Nee. Ik heb wel iets gelezen vandaag. Nee, dat is niet helemaal waar. Ik barst van de voornemens. Ik kom er alleen niet aan toe. Ik wou iets flauws zeggen. Het mag toch wel flauw zijn? Waarom loopt u altijd zo in het zwart? Omdat ik in de rouw ben over mijn leven, dat is toch zo. Misschien kan het wel niet zonder. Jij denkt hardop na! Zal ik voor de ontspanning wat koffie zetten? Is dat een contrast of is dat een onderwerp? Iedereen terug naar achteren, terug naar af, behalve A. die naar voren loopt als een opkomende zon die lopen kan, terug naar op. Jassen op de vloer. Een verhoginkje. M. eet nu een appel, een biologische Jazz-appel, zo te zien. Een wit krukje wordt ten tonele gebracht. Met balatum erop (een op linoleum lijkend viltzeil, gemaakt van in bitumen en

guttapercha gedrenkt lompenvilt). A., het is niet te volgen hiero! Het gesprek komt op de eilandaffaire. Over Shakespeare en zo. Dat het woord Gloucester al gevallen is Wie is toch die Shakespeare waar ze het de hele tijd over hebben? En wie zijn dan die 'we' die hem zijn met 'z'n allen'? Wiens allen? Zijn wij allemaal Shakespeare? Of is hij ons allemaal tegelijk, de duizenddenker, de miljoenenman? Wat is dit voor teiltje toch? Het krukje gaat in het teiltje en wordt gevankelijk afgevoerd door V. De voorwerpen rukken op. Ze krijgen een stem. Wat is dit dan? Dat is van mij. Dat zijn mijn bakkebaarden. Dat doek komt te laat nu. M. zit nog steeds achterin, roerloos. Geblaf. De deur gaat open en wordt omgedraaid. De naam Buster Keaton valt. Is hij ook Shakespeare met z'n allen? De Buster Keaton-act. Iedereen weet dat toch. (Met stemverheffing, hoog:) Welnee! (Brommend, gedempt:) je onderschat ons publiek. Die weten dat al lang. Weet je wel zeker dat die grap van Buster Keaton is? Van wie zou hij hem hebben? Dat, dat is... God, ik kan niet op het woord komen. C. kijkt linksachter, om een hoekje toe. Eikenhouten vloeren, zegt iemand. Eikenhouten vloeren. J. helpt J. overeind en sleept hem schuin naar voren, waar hij hem laat liggen waar hij valt, net voor de stoel. M. gaat ook liggen. Jij spiegelt dat? Even. M. zat vijf minuten op de grond, met haar handen in het haar, maar ik hou ermee op. Ik zit hier al vijf minuten zo, te wachten tot iemand vraagt: is er wat? Iedereen terug naar achteren, behalve M. en J. die lachend naar voren rennen. A. zit op een stoel tegen de wand te slapen. Ik weet niet of ik wel tegen die voortdurende stilte kan. Het is natuurlijk wel zo dat je het met z'n allen moet doen. Onverstaanbaar is het. Wil je daar nou eens mee ophouden? Dat is volkomen onlogisch. Wat zei ie? Hij weet het niet meer. Jezus, wat een lul. Verkeerde grap. Verkeerde zaal. Is er een goeie zaal? De zaal is perfect. Maar gaat het daarover dan? Tot hier. Maar dat verandert niks aan deze plek. Als we ophouden, hoeft daar geen reden voor te zijn. Zeg M., ik kan het niet verstaan. Er daalt een stoel neer, aan een touw. J. tilt A. op en legt haar rechtsachter neer. Er daalt nog een stoel neer. V. flikt met teil en al op de grond, languit. Alsof het de normaalste zaak van de wereld is. Wacht even. Het gaat echt helemaal niet

goed. Hij valt nogmaals. Dat was gewoon echt natuurlijk. Het gaat er op dit moment even niet om dat je het begrijpt, maar dat je het verstaat. Ik ben gewoon op dit moment om zo te zeggen een beetje gammel om zo te zeggen. Ik heb tot vier uur zitten lezen. Ken je één regel uit je hoofd? M. staat midden op de vloer, geamuseerd, als ware hij het geheugen zelf. Je hart is een huis met twee kamers. Maar vreugde mag niet te hard lachen, want dan wordt verdriet wakker. Mag verdriet dan wel zo veel herrie maken? Ja, want vreugde is de dood. Op de stoel, naast een ruitjesbroek en een ruitjesjas, een hoedje met daarin twee uit de kluiten gewassen winterwortels. A. boent de vloer. Met wanhoop. J. haalt krantenpapier uit het verhoginkje en begint diverse berichten voor te lezen. Stemmen vanuit de coulissen. Who is it? Rosencrantz en Guildenstern in de coulissen van The Tempest (De Storm)? Wat gebeurt er eigenlijk bij kryptomnesie? Zie, hoor: George Harrison. He's so fine. Pipo? A. in de weer met een tube goudverf. Er zijn meerdere geheugens. We hebben ook een autobiografisch geheugen. Zoiets als de lagen eikenhout op het Gloucestereiland. M. loopt rond, zwijgt, kijkt, leunt op een stoel, hand in z'n zij. M. leest in een, het boek van zichzelf. Het is goed zo. Iedereen naar achteren, behalve A. Want? Ik ben met iets bezig. Loopt er nou iemand weg? Het is C.! Ze dachten dat jij iemand was die wegliep. A. heeft een hoedje op, V. draait stoel terug, J. zet latje neer. Dit is niet de juiste lichtstand eigenlijk. Au! Er komt een vinger tussen de deur. Was er ruzie? Zal ik nu koffie zetten? Ik kan niets zien zo. Niet zeuren, A.! Dit gaat ook niet. V. trekt broek uit. Is wel een goed idee, hè? Te beginnen met de vorige scène? J. trekt jurk aan, met hulp van J., maar het gaat zeer moeizaam. A. tikt met het kwastje tegen een glaasje, tot zichtbaar genoeg van M. J. gooit doek op de vloer. Dit gaat niet. Er loopt van alles door elkaar. Er wordt een mededeling aan de wand gespijkerd. Hamers. A. slaapt nu staand. Is 131 een priemgetal? En 31 ook? En 31 en 1? Is 32. A. maant tot stilte: St! Sssst! Ssssssssssssttt! Zucht. V. en J. rollen het doek uit. Stof en gruis dwarrelt omhoog. J. weet net op tijd het verhoginkje te redden. M. op, met een bakje, waaruit hij iets lijkt te eten. Spijkers. Kun je dat nog een keer

doen? V. sleept een wagentje het toneel op, een rijtuigje voor de hamers. Lawaai. Ook V. doet nu spijkers in z'n mond en pakt een hamer. Stop maar. Iedereen naar achteren. Stil. Zwijgen. Ze beginnen het doek vast te spijkeren. M. doet een mooie bloemetjesjurk aan. J. struikelt en valt. M. gaat op het witte krukje staan, roerloos naar de grond starend. Niet helemaal wat je zegt happy. M. doet een stropdas aan. Het gaat te traag. Het gaat te traag. Zak. Rot toch op. Wat hebben jullie toch allemaal? Ik begrijp het niet. V. heeft een nieuwe jurk. Ik heb een nieuwe jurk. Ik ben blij dat iemand dat ziet. A. troost V. Het kan dus niet zonder. Wat? Zonder gedoe, ruzie, wanhoop, plezier. Plezier. Mooi woord. Wie is er voor om het kleed weer weg te halen? M. steekt zelf, als enige, zijn vinger op. Als één iemand iets weg wil halen, moeten we het dan weghalen? J. op zijn knieën, getroost door A. En hij dan? Het kleed is inmiddels half losgetrokken. J. komt op met een kolossale houten hamer. De man met de hamer. M. begint te lachen. Ik wil naar mama. De scène breekt op. Mama. A. probeert het doek te versjouden, M. neemt haar last over. Op de wand staat wat we gisteren hebben gegeten en wat we vandaag hebben gegeten met z'n allen. Achter de rechterwand wordt een rood jurkje gepast. V. helpt J. uiteindelijk overeind. Er vallen spijkers op de grond. Ik hoor wel een rare piep. Kunnen jullie wel zien wat er op het toneel gebeurt of niet? Er is altijd geheugen dat niet spoort. M. begint een monoloog waarin sprake is van bepoederde gezichten, maar wordt onderbroken. Ze moet lachen. J. trekt zijn As you like it-jurk weer aan. V. zet stoelen weg. J., M. en M. maken rondedansjes. Spiegel je mij nou? Ja, maar sur place. M. en V. maken de touwen van de stoelen vast aan een ronde balk waaraan ze het doek vastmaken. M. wrijft in zijn ogen. J. haalt een emmer met glaasjes, rennend. Hoor ik nou muziek of niet? M.? Nee, nee. De eerste woorden van M. In de zaal hiernaast hoor ik... Het doek wordt gehesen. Licht weer aan. M. eenzaam op de achterbank. Haar hoofd steekt net boven de leuning van de voorste bank uit. En de zaal hierboven? Er is geen zaal boven. De glaasjes worden ingeschonken, rode wijn. M. spreekt. Ik had nog helemaal niets opgezet, maar dat is omdat ik probeerde eh... probeerde iets te doen

zonder dat het een bedoeling of betekenis had. A. heeft het rode jurkje aan. Zonder dat het een bepaald effect zou hebben. Ik heb het met een andere das geprobeerd. Maar alles is iets. Ik wil niet dat het iets is, maar dat het iets wordt. Ik was eh dus nog niet eens begonnen. Pauze De wijn wordt uitgedeeld. V. houdt iets in z'n handen. Twee dooie muizen, gevangen door de katten die vooralsnog een lichte voorkeur hadden voor kikkers en merels. Ik ken toneelspelers die helemaal niet graag in de broek van een andere toneelspeler stappen. Tsjechov haalt het begin en het einde eraf. Maar hoe moet je het midden dan plaatsen? Zonder introductie en conclusie? Alleen datgene wat er tussenin gebeurt? Niet de minste aanwijzing wat de moraal is? We hebben het toch niet over een worm? Dat is een stuk toch ook, een worm? Veel te theoretisch allemaal. Ik denk dat dit bijna een soort van uitleg is. Tsjechov was wel dokter, hoor! Heb je iets om op te dansen? Toch wel lastig hoor dat we steeds door elkaar heen praten. Wilde eten. Wilde eend? Je had het toch over een eend aan tafel. Jan komt thuis en gaat zitten aan een tafel en gaat dan weer weg. Zagen zagen wiedewiedewagen. Da's leuk, want die vragen hebben we al gehad. Is er al iemand met een zaag opgekomen dan? Niemand heeft opgelet. Jawel. J. op in rokje. What are you doing? Where you going? Nu ben ik niet voorbereid. V. op met drie schoenen. Uit een hoedje vallen pruimen, krieltjes, mandarijnen, abrikozen. Die jurk staat je heel goed. J. valt met plankje pletterplat op z'n bek. Was deze entree goed? Het leek meer een conclusie. Aai am gowing toe de sjoetingskontest. Aai am de best sjoeter in de wurlt. Aai am a frent of Wiljem Tell. Its impossibul. He hes bien det for sentjoeries nou olreddie. M. trekt wit gewaad aan. M. zet koptelefoon op. Gelach. Duisternis. De zware halfvergane of vergane stoelen worden op de eikenhouten vloeren gezet. Ik ben deze scène totaal vergeten. Niemand ging zitten. Zoemtoon op de achtergrond. M. maakt dansende bewegingen, als om de spieren los te maken, net als A. iets eerder en V. veel eerder. Dit is te laat. Maakt niet uit. Dan laten we het zo. Niemand danst. Het nummer heet Koelkastverwarming. Misschien ook moeilijk om op te dansen. Is het Nederlands? Nee, eigen werk. De stoelen worden weer weggehaald. M. leest

de lijst voor. De Kotzebue-scène. Gedaan. Of niet? Twaalf avonden schrijven. Iedereen maakt zich klaar voor dezelfde scène. De lijst met klachten. Groeit. Het luciferdoosje van Picasso. Een autobiografische herinnering van J. Wat gepruts aan een luciferdoosje, maar je blijft zien dat het een Picasso is. Dat is het wonderlijke. De kamer van Shakespeare. Ga toch weg, niemand weet wie hij was! Bar. Lege kleedkamer. Station. Maquette. Proust achter de kast. Een bordje ophangen met de tekst: Opgepast. Zeer breekbare toneelspeler. Eenvoudige afspraken. De Olympia van Courbetmanetmonet. De hete kaarsenact. Gedaan? Niet? De mise-en-scène herinneren. Vijfendertig decors. Zevenentwintig. Dagboek van M. Stemhokjesgordijntjes produceren. Collectieve verdraaiingen. Het is echt een eindeloze lijst, met wat we allemaal al hebben gedaan. Het wormgat. Iets spectaculairs. Dat zou jij doen, V. Heb je dat nog gedaan? Het is gewoon een tragedie. Clowns. Het antiquarische mimeprobleem. Zo, Pipo. Ik heb al vijf prijzen gehad, hoor! A. zet een klassiek muziekje op, opera-achtig. Kijk, hier een wormgat! Het was al die tijd al gewoon hier! Hé, niet weggaan! Ik wil niet alleen gelaten worden. Ze wil niet alleen gelaten worden. Ze wil niet alleen gelaten worden. C. steunt tegen de muur. De muziek sterft weg. M. staat center stage met het script in haar hand. Parijs, 1916. De gedachte verstoken te zijn van literaire gaven... Sorry, ik hoor nog muziek. Nee, ik hoor een uil. Dat kan niet. Da's onmogelijk. In de steeg? Pak het gewoon maar op. Ik neem gewoon één zin terug. Raak je dan niet verward? Een glaasje water misschien? Een stoel om je aan vast te houden? Het is waarachtig de moeite waard niet om mij het leventje van een man van de wereld te ontzeggen. Ik nam een rijtuig naar de Prince de Guermantes, naar het hôtel dat de woonstee was van de Prince. Met de geestdrift die niet het enige maar wel het eerste kenmerk is van talent, nu ik bewezen had dat ik nergens meer voor deugde. J. valt met hamers en al, wederom pletterplat op z'n bek. Ik struikelde over de nogal slecht afgewerkte keien naast het koetshuis. De lange, loodzware tafels worden op de vloer gezet. Wankelen zoals ik zoëven had gedaan, één voet op de hogere kei, één voet op de lagere kei, in een verblindend onscherp visioen. Het raadsel van het geluk. Het was Venetië. V.

veegt de tafel schoon. Er wordt soep opgediend. Men hult zich in lange jassen en hoofddeksels. M. heeft een baret op. Twee ongelijke plavuizen in de doopkapel van de San Marco in Venetië. Maar waarom dat beeld van geluk? Dat geluk dat volstond om mij zonder enig bewijs onverschillig te maken voor de dood. De oorzaak van dat geluksgevoel: het verleden dat het heden binnendrong. En wat er extratemporeel aan was, gemeenschappelijk, buiten de tijd. Mijn bekommernissen om de dood hielden op op het moment dat ik mij de smaak vande Madeleine gewaar werd in dat extratemporele wezen. Wat ik gevoeld had te denken, die gedachten uit de schaduwen halen, ze omzetten in een spiritueel equivalent, wat was dat anders dan het maken van een kunstwerk? Een boek. M. krijgt een jas aangetrokken door A. Het zou een dik boek worden, zoiets als de 1001-nachten, maar dan geheel anders. Iedereen loopt nu naar voren. Hoe was die laatste zin nou? Het is echt een prachtige zin. Ze lopen naar achteren. M. kijkt om en lach, de rest blijft met de rug naar ons toe staan. Sorry hoor, als we teveel ruzie hebben gemaakt. Ruzie? Gehoest. Nee, ik heb me daaraan onttrokken. Het was toch een zoeken? Het is een zoek. Draaien we ons om? Ja, kan. En dan rennen we naar voren. Nee! Buigen? En dan naar voren. M. maakt, geheel tegen zijn gewoonte in, zijn excuses. Voor de beschikbare hoeveelheid venkelsoep. Die koud staat te worden. Een vegetarische soep, gemaakt van kippebouillonblokjes van de Albert Heijn. Hij maakt wederom zijn excuses. En nogmaals.)

Een stem (M.): Geheugensoep! Toneelspelerssoep! Eigen risico! Eet smakelijk! (Doek.)

7

van onze verslaggever jair stranders

8 juni

de brakke grond

de modernen

achtste avond

HOW TIME FLIES...

Binnenkomst om 19.55u. Tandenstokers, bijna allemaal. Telefoon, weer. Een vriend met een dilemma; hij vroeg een stemadvies. Gegeven, voorzover dat mogelijk is. Tweede binnenkomst in de Verkeerde Zaal, 20.15u. Zal deze avond, de avond voor verkiezingsdag, de politiek op de vloer ter sprake komen? Bij Shakespeare? De invloedrijkste gebeurtenis van zijn — wiens? — tijd was de ondergang van de Spaanse Armada in 1588. In geen van zijn — wiens? — toneelteksten wordt de ondergang van deze onoverwinnelijk gewaande vloot van Philips II letterlijk beschreven. Geen politieke actualiteit te vinden, zo lijkt het. De Spanjaarden met hun Armada Invencible kenden, in tegenstelling tot de Elizebethanen, de verraderlijke windstilte en storm in het Kanaal voor de Engelse krijtrotskust niet, zo gaat het verhaal; de zee en wind werkten mee aan de ondergang van de Spaanse schepen. Twee jaar na deze gebeurtenis begon hij — wie? — aan een grootse verzameling toneelteksten.

VANAVOND BEN JIJ DE VERSLAGGEVER wordt mij toegeschreeuwd om 20.30u, de verslaggever van het gebeuren op de planken, die zich in lange stroken in de lengte voor mij uitstrekken. Ik versla de storm, de ondergang van het schip met de elf toneelspelers. Aanvang 20.35u. Twee banken, achter op de planken, met daar de toneelspelers. Aan weersijden van de planken hoge wanden met spaties ertussen. Links naast mij, de verslaggever, iets uit het midden en op het andere uiterste van de vloer, een kleine tribune. Ongeveer twintig man publiek komt binnen. Iedereen zit. Stilte. Gemurmel. Toneel voor de goede verstaander. Olifantenoren opzetten, heb ik geleerd. Jorn en Margijn verlaten het schip en begeven zich op de vlakte die zich tussen hen en ons uitstrekt. Ze draaien om elkaar heen, keren terug, brengen verslag uit, beweging. Meer mensen verlaten het schip. DAT IS HET IDEE, TOCH?! Wind en water over de rand. CHESS? Schaak? JA? Lichtverandering. Een teiltje met water, voor op de rand van de planken vloer. Er wordt gewacht, gelopen, gedraaid, verhoudingen opgezocht. Goed kijken ook, weet ik inmiddels, want alles is beweging, tempo en ritme, en tegenbeweging. ER

VALT WAT. Zwarte kleding tegen een zwarte achtergrond die verdwijnt. Jorn struikelt en valt en staat meteen weer op en gaat door met het eten van zijn appel. Een korte dans volgt. JASJE? / JA. De jasjes. De zakken. In zoveel zakken lijkt wat te zitten of wordt iets gestopt. HEB JE AL GEKOZEN? Het gaat over twee paar schoenen. Zwart, maar nu ook een geel hemdje. DIT IS VAN GISTEREN zegt Matthias. NEE NEE zegt Jan Joris. WAAROM ZEG JE DAT NOU? vraagt Annet. Anoek lacht. WAAROM LACH JE NOU? bijt Vincent. NEE IS IN FEITE OOK JA eindigt Miranda. Wat gebeurt er als je schip vergaat in een storm en je aanspoelt op een onbekende kust? Je kleren zijn zo goed als nieuw, nog schoner en mooier zelfs dan voor de storm? Je kiest er als vrouw voor je te verkleden als man, of andersom? BAKKEBAARDEN / IK BEMOEI ME ER NIET MEER MEE zegt Jan Joris WAAROM GA JE DAAR NOU WEER ZITTEN? Vraagt Vincent WAT IS DE ACHTERKANT? / DE VOORKANT? / HET IS OMGEDRAAID / MAAR WAT IS DAN ONDER EN BOVEN / ALS WE AFGAAN ZIJN WE OP? / IS DIT CONVERSATIE? / HET IS EEN ORIËNTATIE / WE ZIJN HET BEGIN VERGETEN het einde zit aan het begin en toch ga je door WAAROM BEN JE TOCH STEEDS IN HET ZWART? / OMDAT IK IN DE ROUW BEN OVER MIJN LEVEN / IS DIT EEN CURSUS? / WEET JE WEL ZEKER DAT DAT HET ANTWOORD IS DAT JE WILDE GEVEN / HET IS O.K.! Wat een hoop vragen. WE ZIJN IN DE VERKEERDE ZAAL / 32? WAAROM 32? Een roze glimmende rok, langer dan lang. DUS IK OOK...? in de verkeerde zaal. JE HEBT DINGEN DIE JE OVERAL KAN DOEN / IS ER SPRAKE VAN EEN GOEIE ZAAL? / DIE VRAAG IS ABSOLUUT NIET TE BEANTWOORDEN / EXISTENTIELE TWIJFEL? IS DIT NOU EXISTENTIELE TWIJFEL, JONGENS? vraagt Annet. VOLGENS MIJ HEBBEN WIJ EEN PROBLEEM MET IDENTIFICATIE / ORIËNTATIE! zegt Matthias. WAT VALT ER NOU? / ER VALT IETS / HET KOMT UIT DE LUCHT VALLen / WAAR HEBBEN JULLIE HET OVER? / ER WAS IETS GEVALLEN UIT DE LUCHT / ER ZIT EEN GAT IN DE GROND. MAAR NIET IN HET WORMGAT VAN GISTEREN / HIER IS HET WORMGAT / EEN WORMGAT IS TOCH DE KORTSTE WEG NAAR EEN ANDERE TIJD? / MITS JE WEET WAAR JE NAAR TOE GAAT / JE GAAT ERIN ALS KWARTJE EN KOMT ER ALS EEN DUBBELTJE UIT. Denk niet aan de uitdrukkingen... WAF WAF / NEE NEE,

AAN DE VERKEERDE KANT! / NIET TEVEEL NEE ZEGGEN, DAT IS NIET GOED
VOOR DE MORAAAL / HOORDE IK NOU HET WOORD MORALITEIT VALLEN? /
HIJ WAS GEDESORIËNTEERD, DAT IS HET PUNT / IK KAN ME NIET
HERINNEREN HOE HET IS BEGONNEN? IS IEDEREEN ER? Rust.

Changement. Licht. Kostuum. Elf toneelspelers gestrand dan wel aangespoeld
dan wel overboord gegooid dan wel moedwillig bij piraten aan boord
gesprongen, van het ene naar het andere schip. Alle teksten zitten er mee
vol! In mijn hoofd komen alle stukken van Shakespeare langs die ik ken. De
zee, het schip, de kust, het eiland, de verdrinking, het nieuwe begin, de
dood, het paradijs, de droom, het onbekende, de ondernemingen van groot
gewicht die door omzichtigheid uit koers raken en daardoor de naam van
daad verliezen. DE VROUW DIE EEN MAN SPEELT GESPEELD DOOR EEN MAN
DIE DE VROUW SPEELT DIE VERLIEFD IS OP EEN MAN / HIJ ZEGT DAT / HIJ
ZEGT WAT ZEG JIJ DAN? / IK? / WE HEBBEN ONS VIES GEMAAKT. Het bos.
Twee stoelen zijn naar beneden gekomen uit de lucht. BINNENKANT
BUITENKANT BOVENROK ONDERROK / IN DIE TIJD HADDEN ZE TOCH GEEN
ETIKETTEN? ...uette? VROEGER DROEGEN ZE ALLES BINNENSTEBUITEN / WE
KUNNEN HET NIET WETEN WANT ER WAREN GEEN AANWIJZINGEN. ER
STOND NIETS IN DE FOLIOS / NEE, ZE ZEIDEN HET / WE ZIJN JONGENS DIE
MEISJES SPELEN. Rokken worden aangetrokken. EEN MAN MET JOUW FIGUUR
KAN ALLES AAN zegt Martijn Herzbergs Kras parafraserend IK VIND HET
NOGAL EEN KRASSE OPMERKING merkt Jorn op. Een gesprek over de tijd
volgt HET IS NIET MEER WAT HET GEWEEST IS the time is out of joint.
Muziek. Casals hoor ik denk ik. Hij speelt Wagner, Tannhauser, wordt mij
later verteld. Reconstructie van een scène. DAN ZEG IK DAN ZEG JIJ / ZELFS
ZIJN HAAR IS ONBETROUWBAAR VAN KLEUR / JUDASKUS / WAAROM ZEGT IE
DAT IE ZOU KOMEN EN KOMT IE NIET? / JULLIE HALEN DE ROLLEN DOOR
ELKAAR. Zittend op stoelen, vooraan, dichtbij, terloops, zoekend. ZAL IK EVEN
KOFFIE ZETTEN? / EVEN OPHOUDEN? / IK HOU DAN ECHT OP MET WAT IK
AAN HET DOEN BEN. Een proceduregesprek volgt. ER GAAN NU VIJF DINGEN
DOOR ELKAAR / TSJECHOV HAALDE ALTIJD OP HET EIND HET EIND ERAF /

NEE, HIJ HAALDE HET BEGIN EN HET EIND ERAF. Geroer, het klinkt als muziek, het is een verfkwastje dat schoongemaakt wordt. Stilte.

KAN IEMAND ME ZEGGEN WAAR WE ZIJN? / IK BEN BIJ DE KOFFIE / IK STA OP DE PLANKEN / IK STA ACHTER JE / IK GA ZO IETS UITPROBEREN. Wachten. Gelach uit het publiek. IK VIND DIT EEN FIJNE PLEK / WAT DOET DAT TEILTJE DAAR? / DAT TEILTJE DOET FEITELIJK NIKS / HET IS EEN SYMBOOL / NOU, DAN HALEN WE HET WEG. Het wordt gedaan. DIE SPONS RUIKT NAAR ALGEN. DIE RUIKT NAAR DE ZEE. HET BEGINT MET DAT WE ZIJN AANGESPOELD. DAT TEILTJE IS EEN ATTRIBUUT, GEEN SYMBOOL. WAARSCHIJNLIJK ZIJN WE ALLEMAAL AANGESPOELD. DAAR IS HET MEE BEGONNEN, UITEINDELIJK. DAAR BEGINT ELK STUK MEE / JE KLAMPT JE VAST AAN DE ROTS WAAROP JE STUK MOE(S)T SLAAN / OOK AL PLAATS JE HET BEGIN AAN HET EIND, HET GAAT TOCH OVER DAT JE onleesbaar BENT / HET BEGIN EN EINDE ERAF OMDAT HET WEL DUIDELIJK IS / ERVOOR EN ERNA WAS EEN LEUGEN, HET MIDDEN WAS WAAR / WIE? Het is te donker om Buster Keaton te zien. WOORDEN? / HET IS EEN HOND DIE WAF WAF ZEGT / WE SPELEN VANDAAG TOCH GEEN ROMEO? / IS 31 EEN PRIEMGETAL? / HET WOORD LORD KOMT 31 KEER VOOR. LORDED 1 KEER. DAT IS SAMEN 32 KEER EN 131 IS HET 32STE PRIEMGETAL. IK DENK DAT IK ER BEN / WAAROM PRAAT JE ZO HARD? Een lichtspot op statief naast mij gaat aan, alleen deze. CHESS? KAN ER WAT LIGT BIJ? / ANOEK? / DIE HEEFT EEN MONOLOOG. De spot naast maakt het zo donker als het nog niet eerder is geweest. Anoeke eindigt HELEMAAL GOED. Appels worden overgegooid, de stilte lijkt doorbroken. HOREN JULLIE 'M, BUITEN? / IK GA ZO EEN AANTAL ZINNEN ZEGGEN EN ALS IK DAN BEGIN MOETEN JULLIE OOK PRATEN EN ALS IK KLAAR BEN MOETEN JULLIE OOK STOPPEN zegt Matthias. Het gebeurt. HEEFT IEMAND GEHOORD WAT IE ZE! Hamers worden opgebracht. Changement. Een oude kinderkar wordt opgereden. Een gesprek tussen Jan Joris, Annet en Miranda. GAAT HET OVER MIJ? vraagt Matthias GOD WAT EEN LUL zegt JornWilliamHerzberg. Muziek, of eigenlijk geluid. Jorn struikelt en valt. Een lange stok wordt aan de touwen vastgemaakt met daaraan het oude wagnerdoek. IS DIT DANSBAAR? / NEE / DAN ZOEK IK IETS ANDERS.

Wijn wordt ingeschonken achter het doek dat tussen de wijnschenkers en het publiek hangt. ZE ZIJN NU EVEN WEG zegt Matthias ER WORDT NOG AAN GEWERKT. Wijn en water wordt aan het publiek uitgedeeld.

LEEG TONEEL? / JA, NU EEN LEEG TONEEL / AF / AF? vraagt Matthias ANNIE, MAT DOET WEER RAAR zegt Jan Joris. WAT IS DAT EEN LEEG TONEEL? WANNEER IS HET ZOVER? / WAT MAAKT HET LEEG? / EEN LEEG TONEEL STEL JE JE ALTIJD VOOR zegt Vincent. Muziek, opera, commentaar. EEN LEEG TONEEL WAS ER VOOR HET EERST IN 1947, IN BAYREUTH / ALLES OP HET TONEEL IS SYMBOLISCH Bij Shakespeare was het leger dan leeg. LOGISTIEK! / NU STAAT IEDEREEN DAAR TE FRIEMELN MET Z'N HANDEN / TOEN MIJN MOEDER DOOD WAS VOND IK EEN DAGBOEK, DAAR STOND BIJ '68 'HET LOOPT GIEREND UIT DE HAND' Herinneringen aan de oude zaal. De kleur, de indeling, de bar. EEN LEEG TONEEL IS UITGEVONDEN / NEE, JE LAAT HET ZIEN / KUNNEN WE DOEN ALSOF WE ALLEMAAL DRONKEN ZIJN? Jorn struikelt en valt. Gelach. Een cirkel, bijna iedereen op de vloer staat in een cirkel, dat zie je niet vaak als je voorstellingen van deze mensen ziet. Uit een soort souffleurshokje of een minipodium dat al de hele tijd midden op de vloer staat worden nu groengeverfde stukken krant gehaald. Jorn struikelt weer, Jan Joris sleept hem wild alle kanten op. Anoeke speelt rechts van mij, in de galerij onder het balkon, achter de tafel van de muziekapparatuur met koptelefoon op, playback piano. Maureens eerste daad die mislukt: het opkomen met een blad peper en zoutstellen, eentje wankelt en valt waarna vervolgens uit frustratie het blad wordt losgelaten en valt. Steenkolenengels WHERE ARE YOU GOING WITH THAT GUN? SHOOTINGCONTEST? / I SHOOT ALL THE SINGS. I SHOOT EVERYTHING. I AM AS FAMOUS AS WILLIAM TELL. Een grijsgroen doek wordt op de vloer uitgevouwen. WILLIAM TELL IS MY BEST FRIEND / THAT'S IMPOSSIBLE. HE'S DEAD / I DIDN'T KNOW THAT. HOW TIME FLIES / YOU KNOW HE HAD A SON? / HE IS MY SON / HI DAD / CALL ME DADDY. Het doek wordt aan de vloer vastgespijkerd, strak gespannen. Getimmer. Gehamer. HEB JE HET IDEE DAT WE ERGENS GEKOMEN ZIJN? OF ZIJN WE ER NOG NIET? / IS DIT IETS WAAR WE AL EERDER WAREN? HET BOS leest

Margijn voor. Dit is de lijst. Teveel om op te schrijven. Toch een poging het te verslaan. LEGE VLAKTE. BECKETT. WAAROM ZIJN WE HIER. PLOTLOZE VOORSTELLING. HERINNERINGEN GEBRUIKEN VOOR EEN NIEUW KUNSTWERK. LATEN WE GEEN FOUTEN MAKEN iedereen staat op de vloer ESCAPE ONDERWERP. LIJST MET KLACHTEN. WORMGATEN. Er klinkt muziek, het begin van funk, er wordt gedanst, carwash. In het donker en terwijl de muziek blijft klinken worden de Spaghetti's opgedragen, oude leren fauteuils die uit elkaar vallen. Licht aan. Licht uit. De Spaghetti's worden weer afgedragen. Licht aan. Stilte.

Het doek wordt weer weggehaald en opgevouwen. AUW AUW. Spijker in vinger. Er wordt geschopt en kort geruzied. HUISKAMER / TRAGEDIE / IN DE HUISKAMER DE GROTE TRAGEDIE /IBSEN / VOOR HET EIND, MISSCHIEN KUNNEN ZE SCHAAK SPELEN. Miranda heeft het over Miranda, de dochter van Prospero, en Ferdinand. WE WORDEN VOORTDUREND IN DE REDE GEVALLEN / IK DOE GEWOON MIJN ZOTSKAP OP / GODVERDOMME, WAT IS DIT NOU?! / ER WORDT TEVEEL GESPROKEN. DAAR GAAT MIJN MONOLOOG / IN EEN HUISKAMER IS ER TOCH ALTIJD CONFLICT / O BRAVE NEW WORLD zegt Miranda, that has such people in it... DAPPERE NIEUWE WERELD. Vincent loopt rond met een zotskap. Reconstructie HOE BEGON HET NOU? IK KAN HET NIET VASTHOUDEN. IEDEREEN WEET ALLES WAT HIJ ZEI BEHALVE HIJ? IK ONTHOUD HET NIET MEER. HET GAAT TE SNEL / HET IS GEEN LOGISTIEK MAAR EEN VORM VAN ORIËNTATIE / JE KIJKT NAAR TEKST / WETMATIGE INCONGRUENTIE / INCONGRUENTIE HOUDT IN DAT ER EEN LEEMTE IS TUSSEN DATGENE WAT JE ZEGT EN WAT JE BEDOELT / JE WIL ERACHTER KOMEN WAT JE VOELT. Stilte.

OORLOGSJAREN... Proust door Maureen. Een onderbreking. WE VROEGEN ONS AF OF HET ZO GAAT? zegt Jan Joris. HOE BEGIN JE OPNIEUW? / LATEN WE HET DOEN. Dit is nieuw. De vijfde keer dat ik bij deze voorstelling ben. Elke avond is anders, behalve in grote lijnen en het einde en het begin en de wijn, die staan min of meer 'vast'. Het begint bij de banken achter en het eindigt voor met Maureen die Proust spreekt en speelt, op zoek naar de verloren tijd. En nu... anders. Een nieuw begin. Opnieuw beginnen. Jorn

weet niet meer waar hij is, zegt hij. In slaap gevallen? Is hij te laat? Hoe lang hebben ze elkaar niet gezien? Was dit de zitkamer? Is ze erg veranderd? Komt ze door het bos? Dit is nieuw. Martijn herinnert zich een tekst terwijl de twee lange tafels in de lengte neergezet worden midden op het toneel. Ik hoor een elektronische korte piep. Ik kan het niet laten: zijn we vanavond op zoek naar de verloren tijd? Romantisch? Modern? Is dat hetzelfde misschien? Dit is de altijd aanwezige spanning van de moderniteit. De moderne tijd. De moderne kunst, filosofie en politiek. Om bij de laatste te beginnen: op zoek naar Paars, wetend dat we behoefte hebben aan hervorming, verandering, beweging maar tegelijkertijd ook verlangen naar rust en vertrouwen. De filosofie die vanaf de Verlichting zich bevindt in de dialectiek van binnen en buiten, van verleden en heden, of andersom. Op zoek naar een afscheid van een oorsprongsdenken, een afscheid van principes en stabiele onveranderlijke fundamenteën en daarmee samenhangend toch de hang naar zuiverheid, authenticiteit, de onbedorven natuur. De geboorte in de zee die het romantische verlangen naar een oorsprong verraaft. Maar waar begint het land en eindigt de zee? Dit is de fuik van de moderniteit. De zelfkritiek die niet meer verdwijnt. Het stellen van grenzen aan het verlangen absolute kennis van de wereld te verkrijgen en daarmee tegelijkertijd de noodzakelijkheid en mogelijkheid creëren deze grenzen te overschrijden door te weten wat aan de andere kant van die grenzen gelegen is, door het verlangen naar de overkant te koesteren. Maar we bevinden ons altijd al op een vlot midden op zee. Het is niet mogelijk op zee vanuit het niets opnieuw een vlot op te bouwen, een fundament te vinden. We kunnen wel stabiele planken gebruiken om op te staan om zo andere planken die onderweg los zijn komen te zitten te repareren. Zo ga je verder met het stabiliseren van je vlot, aldus Quine. Of anders gezegd, Wittgenstein gezegd: make up the rules as we go along. En zo schilderen dat de impressie, die al is voorbijgegaan, wordt vastgelegd. De paradox van de onmogelijkheid. Het idee dat te doen, dat te moeten doen, is alles. In het concept is het gevat. En vervolgens is het geconcipieerd in het idee en ook dé idee. De conceptuele kunst. Waarom wil het publiek bij

voorstellingen van deze toneelspelers het concept doorgronden en zelf weer concipiëren? Het concept is dat het gedaan wordt, hier en nu, dat het vluchtig is omdat het bestaat uit een de re- en deconstructie van een collectief geheugen. Dit is een zoektocht naar toneelspelen die samenvalt met de zoektocht van vele modernen. Het is wat je ziet op dit moment, in de actualiteit van het schone, en tegelijkertijd buiten de tijd, extratemporeel. De bekommernissen om de dood verdwijnen in deze extratemporele toestand. De verloren dagen te vinden, ze vast te leggen, te concipiëren, door het maken van een kunstwerk. Terug naar het schip en de zee, waar alles begon. De oorsprong? Iedereen verdwijnt — poppenkast — en komt weer tevoorschijn. Waar was iedereen? Was dat nou extratemporeel, buiten de tijd?

There is special providence in the fall of a sparrow. If it be now, 'tis not to come; if it be not to come, it will be now; if it be not now, yet it will come—the readiness is all. Applaus.

Matthias legt het een en ander uit over de venkelsoep die voor het publiek op de tafels is neergezet. Venkel staat voor geheugen, het is toneelspelerssoep. Ook publiekssoep, lijkt me.

8

van onze verslaggever tjeerd bischoff

9 juni

de brakke grond

de modernen

negende avond

Donderdag, verkiezingsavond. Dit is de vierde avond dat ik de voorstelling zie. Een aantal dingen die ik in eerder verslagen beschreven heb, laat ik nu achterwege

Opnieuw de zwart geklede groep tegen de achterwand. Veel tegenlicht. Op de vloer grote schaduwen vanuit het grit. De sfeer van een stille zomerdag

in een bos. Gemummel en gemurmel, iets wat klinkt als een stemoefening. Stilte.

Jorn steekt schuin over, handen in de zak, kijkt om zich heen. Wisselt een blik met Matthias. Tegelijk beginnen ze te lopen. Matthias maakt een ommetje rond de tribune die los van de wand staat.

Beiden voegen zich weer bij de rest. Gefluister, overleg.

Miranda en Annet maken zich los. Miranda schenkt een bakje vol water en blaast er zo hard in dat het water bijna over de rand gaat, Joris maakt zijn haar nat, Vincent neemt een slok water, Matthias wringt zich tussen twee planken in de zijwand, Miranda gaat op de grond liggen, Martijn ernaast. Collage van een schipbreuk.

Jan Joris trekt zijn jasje uit. Hij struikelt, trekt Jorn over zich heen. Vincent gooit spijkers in een bakje. Jorn legt jassen over Martijn die nog steeds op de grond ligt, anderen volgen zijn voorbeeld.

Er wordt lange tijd niet gesproken, er wordt gevallen, er wordt een appel gegeten.

Opvallend hoeveel de sfeer per avond verschilt. Door het woordeloze, langzame begin lijken de humeuren en temperamenten van de spelers en ook die van het publiek zich te mengen en te verdichten tot iets dat bijna tastbaar is. Vanavond is het verstild, bijna loom.

Annet en Margijn beginnen te praten, ze hebben het over kabbalistische berekeningen en een acrostichon (vers waarin de beginletters van opeenvolgende regels een woord of zin vormen) in de eerste folio (eerste verzamelde uitgave van Shakespeare). Het acrostichon luidt: confidence sans bound.

“Tot hier” zegt Jan Joris en iedereen gaat af, behalve Maureen en Anouk. Een kookwekker gaat, en ook zij rennen af. “Nee” zegt Joris. Een kleine woordenwisseling, of je ‘nee’ mag zeggen. ‘Ja’ mag wel, maar als je ‘ja’ zegt, wordt er ook gestopt. Is nee eigenlijk ook ja? ‘De grens is altijd onduidelijk’ wordt gezegd.

Deze avond, nu er weinig gesproken wordt, valt me des te sterker op hoe lastig het is wat deze groep aan het doen is. Niet alleen ligt er heel weinig vast en wordt er per avond geïmproviseerd, de elf acteurs stellen zich tegelijk op als regisseur van elkaar.

Dat gebeurt met minimale woorden, 'ja', 'nee', tot hier'. Of iemand roept 'Czes' (Czeslaw) en er komt een licht-verandering. Ook zie je blikwisselingen, hoor je gefluister, waardoor je vermoedt dat er iets bekokstoofd wordt. Soms worden er regels genoemd, of ter discussie gesteld: 'als iemand zegt "tot hier" en je denkt zelf "nog iets verder", wat dan'. Want ook de regels die er wèl zijn, zijn vloeibaar.

Welke impulsen kun je volgen en welke moet je onderdrukken, wat laat je toe van een ander, wat niet. Ik weet niet wat de afspraken hierover zijn, maar ik krijg steeds meer bewondering voor hoe ze dit doen. Het prettig egoloze ervan, het vertrouwen in elkaar, het vermogen om aandacht en focus te geven, zich af te laten breken, voort te borduren op waar een ander de aanzet toe gaf, de eigen kleur die iedereen aanneemt als muziekinstrumenten in een orkest.

Sommigen nemen vanuit hun karakter en energie het voortouw, proberen een bepaalde stuwung te geven, anderen opereren meer vanaf de zijlijn, of lijken bewust de schaduw op te zoeken.

Twee avonden zie ik hoe Anouk vanuit de luwte de avond ineens een andere energie geeft. Vanavond gebeurt dat op het moment dat Anouk op romantische, sprookjesachtige muziek iedereen uitnodigt om haar bewegingen na te doen. Een kring vormt zich om haar heen. Er wordt gedanst, Anouk rent naar de pickup en verzet de naald. Er wordt 'pas op, pas op' geroepen en iedereen rent af, behalve Anouk. Het gezicht van Annet steekt surrealistisch tussen twee planken door. Is dit een kinderfeestje? Is dit Hans en Grietje waar ik ze in eerder avonden over hoorde?

Martijn doet de muziek, hij zoekt de nummers uit, bewerkt ze en kiest de momenten waarop ze gespeeld worden. Vaak staat de muziek haaks op dat wat er is. Onverhoeds klinkt een kitscherig Italiaans lied. Na een korte dans van Matthias en hemzelf, laat hij de muziek even plotseling weer

verdwijnen. Verder houdt Martijn zich meestal rustig. Af en toe steekt hij schuin het toneel over. Met zijn stropdas en zijn ingehouden verwilderde blik, doet hij mij dan denken aan een filmacteur die op de verkeerde set is beland.

Jorn spreekt over een voorgevoel dat hij niet onder woorden kan brengen, maar wat volgens Jan-Joris toch moet kunnen, omdat er geen regels voor zijn. Matthias vraagt of de anderen wel weten waar het publiek zit. Zelf is hij er vervolgens ook niet meer zeker van. Martijn weet niet of hij te vroeg of te laat is, en ook niet meer waar ze waren.

Vincent heeft het over zijn eerste toneelherinnering: zijn vader die hem leerde stropdassen te knopen en hij verbindt dat met *As you like it*, maar ik kan het niet volgen.

Jan Joris en Vincent proberen houdingen uit, Matthias slijpt een mes. Jan Joris brengt iets op waarvan ik nu weet dat het een proeftoneeltje is (een minitoneel waarop je dingen uit kunt proberen) . Verschillende lichtwisselingen. Jawel, de wereld is een toneel. Er wordt gevraagd waar iedereen is, alsof er een repetitie of een voorstelling gaat beginnen, er wordt gezegd dat Matthias op de plek van de entertainer staat en of hij dan wel een grap wil vertellen. Wat hij doet, zacht en onverstaanbaar, en dat is dan toch grappig.

Iemand vraagt zich af, of zijn droom eigenlijk wel zijn droom is, iemand vraagt of we in de goede zaal zijn, iemand komt op met bakkebaarden en vraagt van wie die zijn. Desoriëntatie, de wereld van de droom en de halfvergane herinnering.

Stoelen komen uit het grid, Jan Joris en Vincent gaan erop zitten en spelen een scène uit *As you like it* (?), waarin mannen vrouwen spelen die zich verkleed hebben als mannen. Vincent souffleert , Joris weet het niet meer.

Miranda zoekt een zin, waarvan ze nog maar twee woorden weet in het Italiaans, iets dat we met z'n allen insecten zijn in een schilderij.

Er wordt met hamers gesmeten, Maureen knoopt een grote hoeveelheid stropdassen om. Er wordt over Tsjechov gesproken die overal het begin en het einde afhaalde. Misschien omdat daar teveel ambitie in zat.

Er wordt gedanst, er wordt gezegd dat we op deze manier nooit van het vlot afkomen, er wordt een doek op de grond gespijkerd en meteen weer losgetrokken en opgeborgen en of dat dan goed was en of dat dan zin had. De sketch tussen Vincent, Jorn en Matthias begint deze avond met een valpartij en eindigt in verstilling, zonder clou.

Margijn leest een lijst voor, plaatsen, scène-ideeën, trefwoorden. Jan-Joris kijkt toe met dwingende aandacht.

Iedereen gaat af, behalve Maureen. Tafels worden opgedragen. Maureen begint aan haar Proust-monoloog. Ze breekt af, begint opnieuw. Zij en de mensen achter haar die de tafel willen dekken, staan in een toverachtig licht. Een oude foto wordt tot leven gewekt. Zinnen over het terugvinden van de verloren tijd en tegelijk over de destructieve werking van de tijd “... en zo begon ik aan mijn kunstwerk aan de vooravond van mijn einde zonder iets van mijn kunst te weten.”

Vanavond kijk ik naar een koorddansact zonder koord.

Achter haar verzamelen de anderen zich, gekleed in lange zwarte jassen en met zwarte hoeden op, een beeld van lang geleden.

Daarna krijgt het publiek venkelsoep, goed voor het geheugen, zegt Matthias.

de elfde avond der moderneren door loek zonneveld - 11 juni 2010 - brakke grond

9

van onze verslaggever loek zonneveld

11 juni

de brakke grond

de moderneren

elfde avond

voor mij de derde keer kijken

de eerste keer wandelde ik nietsvermoedend de zaal in, later dan ik gewoon ben te doen, eerste rij is al bezet, dus omhoog de tribune op, en pas toen draaide ik me om. MIJN GOD, DE ZAAL was het eerste wat ik dacht. ik herkende het interieur van de roode zaal in de brakke grond niet meer terug. niet alleen de standaardtribune is weg (inclusief de rode kuipjes), maar het speelvlak is van aanzicht veranderd. twee hoge wanden uit eenvoudig hout, metershoog opgetrokken langs de beide balkons tot in de nok van het theater. een houten speelvloer die in drie verspringende segmenten naar ons toe is gebouwd. in de hoge houten wanden kieren, om op en af te kunnen naar de vleugels onder de eerste balkonlaag. mijn adem stukt in mijn keel: christus, wat mooi! een ware metamorfose, die ook nu weer, na twee keer kijken binnenkomend op mijn derde avond, verbluffend werkt. ik ben er kort voor aanvang. matthias speelt niet mee vanavond, hij is naar het ziekenhuis, naar zijn vader. kort na half negen wandelt het publiek binnen. en ... we zijn vertrokken.

weinig beweging op het voortoneel en het middendeel van de speelvloer. de toneelspelers zijn vooral 'achter' in het begin. 'achter' ziet er vanuit mijn actuele positie heel anders uit dan vanaf de tribune: hoofdjes boven de rug van een bank uit, oude kinderen in een reuzenbadkuip. gemurmel, een zacht gemompel vanuit die 'kuip'. een toneelspeler maakt zijn haren nat. 'geen wet van meden en perzen' hoor ik, met het vage vraagteken erachter. enkele toneelspelers proberen een diagonaal van achter naar voor. inzet is een bakje. er belandt water in. vanuit een spons. en vanuit een fles. het bakje beland op het voortoneel. een toneelspeelster kiest liggend positie, maar voor ze iets kan doen - eerder zag ik haar blazen in het water, dat zich toen overigens in een glas bevond - is het bakje weggehaald. 'de oorsprong begint nooit in het midden'. een antwoord (van de liggende

toneelspeelster, die aarzelend weer is opgestaan): 'we zouden het anders doen'. een ander: 'het moet even heel stil zijn'. van achter: 'het is hier slecht te verstaan'. de hoge, houten wanden worden met een nat doekje gereinigd van iets wat van afstand op een onleesbare schriftuur in krijt lijkt. iemand vraagt of er al iets te horen (of te zien) valt op de gang. een ander spreekt op een geruststellende toon teksten als 'hij komt zo wel' en 'het is niet erg', alsof er iets aan de hand is waarvan wij geen weet hebben, wat natuurlijk ook zo is.

ik merk dat ik he-le-maal niet gewend ben om te schrijven terwijl ik naar toneel kijk. ik doe dat ook nooit. vanavond wordt het van me verwacht, daarom zit ik hier. vlakkevloerser dan vlakkevloers, in de oerzaal voor wat later toneel met die aanduiding, die naam zou gaan heten. in de eerste tien á vijftien minuten heb ik last van dat schrijven. met een raar neveneffect: ik ben opeens alle namen van alle toneelspelers vergeten. jörn wordt björn, vincent wordt vic, annet wordt anja, miranda wordt mira, martijn wordt mark. na een kwartier is dat euvel over. althans: ik schud het van me af als een poedel die te water is geraakt en op het droge komt. mijn bewuste zijn - het voelt als er even 'uit' te zijn geweest - belandt dan midden in een conversatie over verzinnen en zien, bedenken en bedacht zijn, er wordt geschakeld naar een paar zinnen waarover janjoris vraagt: 'uit welk stuk is dit' - gemompeld antwoord: 'as you like it'. jörn: 'ik kan niet bepalen waar ik me nu bevindt'. janjoris: 'misschien ben je dan weg'.

er zijn dan al twee scherpe lichtwijzigingen geweest, misschien al vier, misschien al tien. de avond is al minimaal drie keer begonnen, mét iets begonnen, ín iets aangevangen - en even hard weer afgebroken. het bakje met water staat nu op een afgeleefde stoel. annie - vanaf de zijkant: 'daar kan shakespeare nog op gezeten hebben'. joris: 'wie?' miranda: 'er zit ergens een wormgat'. ze buigt zich over de stoel waarop een velletje papier ligt, staat op het punt daarvan iets te lezen, als joris het bakje water over haar hoofd leeggooit. ook een manier om storm te verbeelden. er valt met een

enorme klap een soort van deur uit de houten wand op de vloer. als een antwoord wisselt het licht. stilte. lange stilte. iemand vraagt of we misschien even moeten ophouden. en oogst daarmee (als reactie?) een korte droge lach. 'zelfs zo'n lach is al teveel. terwijl het toch een echte lach was. maar ja, wie gelooft dat?'

martijn doet een heel eenvoudig en ook heel ingenieus, koket en ook nonchalant dansje in een diagonaal van (vanuit de kijker) links achter naar rechts voor en oogst de opmerking: 'ik geloof dat ik dat niet zou kunnen nadoen'. martijn: 'ik ook niet'. hij zal deze beweging in de loop van de avond nog minstens twee tot drie keer herhalen. in het volle licht en in het pikkeduister. opeens scheert iemand van achter naar voor langs de rechterwand naar voren met de woorden: 'waarom gaat u toch altijd in het zwart' waarna in een changement, gedeeltelijk hoorbaar en gedeeltelijk verdwijnend in het gedruis een mededeling wordt gedaan over tsjechov die zijn beginnen en eindes steeds n i e t schreef, of verborg, of verduisterde, waardoor je alleen maar een middenstuk overhield. over de afwezige toneelspeler wordt - kort na een stilte die erg lang duurt en waarin iedereen omhoog kijkt - een fragment dialoog gehoord, waarvan alleen de toneelspelers de betekenis kennen (realiseer ik me opeens) en de toeschouwers niet (op mij na dan, een ingewijde, rare rol eigenlijk, ik wil helemaal niet ingewijd zijn, niet zeuren, zo werkt dat). een voorbeeld van zo'n flard dialoog over de afwezige: 'zou-ie al op de gang zijn?' 'hij komt niet meer'. 'weet je niet'. 'misschien brengt-ie die ouwe wel mee.'

voor deze toneelspelers is een zaal nooit zomaar een plek maar een ruimte met iets van een geheugen, of inwoners die steeds getuigen van de geschiedenis van die zaal. zo begint een toneelspeler erover dat er vanaf deze zaal - 'zitten we wel in de goede zaal?' - een gang ging naar het café dat niet daar (wijst voor de toeschouwer naar rechts, waar het café nu is) maar daar (wijst naar de straatkant) was. als de toneelspeler ook over de geblindeerde ramen begint, wordt hem door vincent ruw de mond gesnoerd,

wat in een licht geposeerde worsteling ontaard, nee een worsteling die in een pose stopt, iets wat later op de avond een paar keer meer zal gebeuren. er loopt voor het eerst vrij luide muziek onder de handeling, een handeling die talloze als changement aan te duiden deel-handelingen bevat (maar ja, changeren waarvandaan en waarnaartoe?). twist over of de muziek een panfluit is (nee, het is een dwarsfluit die heel luid en van heel dichtbij is opgenomen). uit de nok van het theater worden twee stoelen naar vooraan de speelvloer omlaag gehesen. ik begin tekeningen te maken en probeer me voor te stellen welk soort van schrift je nodig zou hebben om deze voorstelling te 'noteren', een soort quadrafonisch superschriftuur. het klimaat op de speelvloer heeft ondertussen iets uitgelatens, en binnen die uitgelatenheid ontwikkelt zich een van de elementen die ik ondertussen als 'nummers' heb getypeerd, clownsacts, goochelnummers, in dit concrete 'geval' een goochelnummer met cijfers en wiskundige constructies, waarbij getalswaarden van woorden (woord spellen - bij elke letter de cijferwaarde in het alfabet tellen - daar een som van maken) tot rekenarijen leidt die zou kunnen helpen bij de zoektocht naar william shakespeare en jaartallen die bij hem zouden horen. een van de uitkomsten: 1609, zestienhonderdnegen, het jaartal waarin de sonnetten verschenen, in een uitgave waar noch de vermoedelijke auteur, noch de jongen waaraan een ruime helft van de sonnetten is opgedragen, blij mee waren. de sonnetten dus, heb je ze paraat, vraagt de een. na een pesterige pauze komt maureen met 'shall I compare thee to a summer's day', joris riposteert: 'de spiegel overtuigt me er niet van dat ik oud geworden ben' (sonnet-regel? geen tijd, we gaan voort).

de twee 'hangstoelen' staan nog steeds op het voortoneel en vincent en joris spelen daarop, achter elkaar gezeten, een scène uit shakespeare, as you like it, verwant aan the tempest, dezer dagen allebei hemelsbreed een kilometer verderop gespeeld in het engels in de schouwburg, maar dat is vast een grap waaraan niemand hier denkt, behalve ik. die scène heb ik hier, in deze context, vaker gezien, in twee stadia van groei in ieder geval,

en nu iets volgroeider, hetgeen niet betekent vollediger, hoogstens de woorden en de zinnen meer proevend. in mijn rug klinken er grommende tevredenheidsgeluiden van een collega toneelspeler, die vragen gaat stellen ('ben je ons aan het regisseren?'). het is een scène tussen rosalind en celia, zich realiserend de gevaren van het bos van arden en de mallotigheid van hun mannelijke tegenvoeters, in ieder geval een moment waarop shakespeare (of wie de tekst ook schreef) rusten kan in de armen van deze toneelspelers, of in hun wiegende schoot, het is zo'n moment van rust, waarin er even tijd is te denken: wat is dit toch godsallejezus mooi, of modern, of daarom zijn we waarschijnlijk met zijn allen shakespeare, zonder dat de titel door wat op de scène gebeurt opeens een programma wordt, of programmatisch, of een credo - niks van dat al.

altijd wel iemand die dat brok in je keel weg wurgt met een andere verrassing, dit keer jorn, die de hele avond iets wil vertellen over tolstoj en nu opeens met een verfrommelde tolstoj-baard van papier tegen de linker muur gedrukt staat, waarom even wordt gelachen, maar dat is ook weer niet de bedoeling, weg baard. ondertussen is er een groen doek met een assortiment kleine spijkertjes en grote hamers op de plankieren vloer getimmerd. daar wordt enorm werk van gemaakt, inclusief het rechte trekken van het bespijkerde doek. de vorige keer bleef het liggen, nu wordt het - nadat de klus net is geklaard - wreed weer weggetrokken. o ja, niet vergeten. iedereen roept op gezette tijden vanuit alle hoeken en gaten van het speelveld 'chess' - zo klinkt het - czes, zo schrijf je het, want het is de naam van czeslaw de wijs, die aan de knoppen zit - in de meervoudige betekenis van dat woord, en niet exclusief, want martijn zit ook aan de knoppen, wat heet - hij hangt er vaak eindeloos puzzelend boven, alsof hij een muzikaal complot aan het bedenken is. en o ja, niet vergeten. er zijn regelmatige struikelpartijen waarvan deze schrijver u ontraadt ze thuis uit te proberen. jorn is er een meester in, vincent kan er ook wat van. en o ja, ook niet vergeten: er is één scène die in het engels wordt gesproken, die over schieten gaat, waarin wilhelm tell voorkomt. jorn en vincent zijn de

toneelspelers. en de teksten zijn zo net-niet-en-net-wel-pesterig-(on)verstaanbaar dat de toeschouwersfantasie reuze(bok)sprongen kan gaan maken over deze scène. waarom zit-ie erin? wat wordt er precies in beweerd? waar gaat-ie over? allemaal vragen die je dus gewoon thuis moet laten, anders raak je in een 'begrijp-psychose'. maar toch, maar toch? de scène wordt voor de verandering vanavond voor het overgrote deel in het pikkeduister gespeeld. een rumoerig duister overigens, want als 'chess' het licht weer aan doet staan er op het voortoneel minimaal vijf ruïnes van clubfauteuils, die heel snel weer worden weggechangeerd.

flarden tekst in het halfduister. 'de soep is niet warm'. 'nu begrijp ik het eindelijk'. 'kun je het uitleggen'. 'nee, dat zou pretentius worden'. 'soms droom ik dat jullie er zijn'. iemand vertelt een droom die helaas onverstaanbaar is en die eindigt met de zin: 'we moeten het niet doen, het is te klein'. eerder heeft het ronddelen van wijn en water voor het publiek tot half ontloken ruzies en irritaties onder de toneelspelers geleid, over open en niet geopende flessen, over de afwezigheid van schone en de hinderlijke aanwezigheid van vieze glaasjes. ook het opbrengen van de twee lange tafels verloopt vanavond anders, het karretje met de soeppan en de borden is hetzelfde, het schoonmaken van de tafels geschiedt zo rigoreus dat er een lach op komt van de toneelspelers, iemand beweert dat de tafels eigenlijk delen van het toneel zijn, of twee tonelen, iemand probeert een balanceeract, uit de coulissenkieren in de wand links worden hoofddekseis het toneel op geworpen.

maureen start de, 'haar' slottekst, een flard proust, dat ik haar in eerdere discordia/dertien rijen-voorstelling (of was het toch de vere?) zag doen, toen vanuit een houten coulisse bediend door jan joris met thee en koekjes, de lindebloesemthee en de madeleinekaakjes. hier is de thee en zijn de koekjes afwezig, alleen herinnering in een verhaal, over een terugkeer naar een kasteel waar de verteller na een lange absentie is geïnviteerd, en waar eerst een toneelvoorstelling heeft plaatsgevonden, terwijl de verteller mijmert en

verzinkt in de herinnering en zich iets voorneemt. 'ZO BEGON IK AAN MIJN WERKSTUK. ZONDER IETS VAN MIJN VAK TE WETEN.' men vergeve mij als ik het citaat krakkemikkig heb geciteerd. maureen en de taal van proust vloeien in elkaar over, zelden zie je hoe een toneelspeler de taal van een auteur de hand reikt zonder in die taal te verzinken, te afstandelijk om het invoeling te noemen, te doorleefd om het met brechtiaans af te doen. hoé ze die voordracht vorm geeft is niet meer alleen aan haar. daarvoor zorgen margijn en joris. de ene keer in een diepe stoel, de andere keer op de uithoek van een van de twee lange tafels. zoals nu. steeds met een bij elkaar gefrunnikt hoofddekseel op, uiteindelijk ook deze keer met een grote warme jas om. verzorgd, liefderijk verzorgd. de dampende soep staat achter haar op ons te wachten. een voortijdig applaudisserende toeschouwer lijkt er vanavond voor te zorgen dat alles eerder ophoudt dan de vorige twee keer. maar dat wordt dan ook weer voorkomen. zodat de afsluitende glimlach van maureen in een loop naar achter, in een draai van haar lichaam naar ons, niet verloren zal gaan. die glimlach en die draai doen me ergens aan denken, of aan iemand in het bijzonder, maar dat doet er nu niet toe, dat is wat deze voorstelling doet: je gedachten als een op volle toeren draaiende machine laten werken.

het applaus kan alsnog kan worden genomen.

einde van een wonderlijk verslag van een wonderlijke avond.

geheel tegen mijn gewoonte in na afloop slechts oppervlakkig op eventuele tikfouten nagelopen.

maar niet op voordracht, stijl, logica,

constructie van de alinea's, het al dan niet lopen van de zin.

het is wat het is.

AS IT IS zoals de engelsen zeggen.

pure brandy.

puur toneel.

10

van onze verslaggever tjeerd bischoff

12 juni

de brakke grond

de modernen

twaaelfde en laatste avond

Voor het begin, als de acteurs zich verzamelen tegen de achterwand, is er een opgewekte bedrijvigheid. Er is gepraat en gelach, ook bij het publiek dat binnenkomt. Voor het eerst passen niet alle mensen op de tribune en zitten er ook mensen op het balkon.

Een stilte daalt in. Matthias komt als eerste naar voren plakt een stuk kauwgom op de zijwand.

Al snel volgen anderen. Miranda vult een glas met water en begint daarin te blazen, maar Annet en Jorn vinden het niet goed. Ze pakken haar het glas af. Ze geven het aan Matthias die het opdrinkt.

Van twee kanten wordt Miranda een tinnen bakje aangeboden, Jorn wil haar een strooien hoed aanbieden, maar blijft twijfelend staan.

Miranda vult het bakje met water, blaast erin en rolt op haar rug. De anderen verdwijnen weer naar achteren en overleggen zachtjes. Er staat een oud strijkijzer op het toneel.

Matthias probeert zich vergeefs tussen twee houten wanden te wringen, Margijn begint zich om te kleden, Jan Joris trekt zorgvuldig en langzaam Miranda een jurk aan, Matthias loopt over met één blote arm en een jasje dat half aan is. Een hand verschijnt tussen de houten wanden en schrijft op de vloer. Jorn struikelt over de rand van de houten vloer en valt met een harde klap.

Matthias begint met een krijtje op de wand te schrijven, hij wil weten wat het toetje was. Vincent komt op met zwarte dingen op zijn ogen. Er is veel activiteit. Ik kom ogen te kort.

Annet zoekt aan rand van de houten vloer naar een wormgat, dat daar gisteren ook zat. Volgens Vincent zitten die niet altijd op dezelfde plek. Ze bedoelen neem ik aan natuurkundige wormgaten, afsnijroutes tussen verschillende tijden die de Relativiteitstheorie voorspelt. Als Annet even later een spons in haar handen heeft, ziet ze toch wel weer veel mogelijkheden. Er wordt gelachen. Het is een lachgraag publiek, en er is veel sprankeling in de lucht

Vincent vertelt dat hij die nacht gedroomd heeft dat hij zijn hoofd stootte tegen het plafond van het theater. Annet beschrijft een soort omgekeerde evolutie: als iemand zijn vader zoekt en die zoekt weer zijn vader en die ook weer enzovoort, dat je dan vanzelf bij het plankton belandt.

Matthias, meester van lege momenten, vraagt nog eens of er iemand koffie wil. 'Tot hier' zegt iemand en iedereen verlaat het toneel en neemt nieuwe posities in.

Opnieuw is er een werveling van onafgemaakte activiteiten, inzetten die worden afgebroken, vragen die onbeantwoord blijven. We zitten in een hoge versnelling, op een geconcentreerde manier wordt erop los gespeeld. Jan Joris zit op zijn knieën met zijn hoofd op vloer. Als Matthias er aarzelend bij komt hurken, is Jan Joris al weer weg, en hoe komt Matthias nu weer omhoog.

Vincent klaagt over zijn lege emmertje, Joris blijkt het altijd leeg te gooien, Vincent vindt dat er nu te weinig inzit, Joris wil weten waar hij het voor nodig heeft, dat weet Vincent, maar hij vindt dat het zijn emmertje is.

Miranda vraagt 'ben jij dat?' 'Dat zou kunnen' wordt er geantwoord.

Jan Joris begint over herkenbaarheid en hoe je dat voor elkaar krijgt omdat iets toch is wat het is. Er wordt heel hard 'wafwaf' gezegd. Jorn zegt dat ieder begin een leugen is. Er wordt gepraat over Tsjechov die overal het begin en einde afhaalde. 'Als je maar lang genoeg doorgaat, hou je geen Tsjechov meer over' zegt Jorn. Matthias wijst de anderen erop dat er ook publiek op het balkon zit en of ze daar rekening mee kunnen houden. Jorn scheld hem uit voor 'Pipo', Matthias vindt dat hij 'meneer Pipo' moet zeggen.

Er wordt gedanst, Jan Joris kijkt getergd naar een bult kleren achter op het toneel. Als hij later bukt om ze op te rapen, lijkt het alsof deze beweging Joris in rug schiet. Identiteit is een vluchtige zaak.

In het halfdonker vraagt iemand of ze in de goede zaal zijn, iemand vraagt of dit de goede vraag is. Iedereen moet het toch kunnen volgen. Maar wat dan? Wat moeten ze dan kunnen volgen, roept Annet kwaad.

‘Alles wat je in je ooghoeken ziet, zie je niet echt, dat verzin je’, zegt Vincent.

Kokend hete eieren worden doorgegeven, maar Matthias voelt niets.

Jan Joris begint over Ibsen die de tragedie naar de huiskamer verplaatste en aantoonde dat je altijd een Antigone in huis hebt.

Zijn we al aan de huiskamer voorbij, vraagt iemand. Waar waren we...

Moet ik hiermee doorgaan.

Vanavond is het jazz. Het springt en het tintelt. Dingen worden veelvuldig afgebroken en later weer teruggepakt. Alsof het een samenvatting is van alle avonden, alsof alles nog één keer in deze avond gebeuren moet. Gretigheid. Anouk strooit papiersnippers op de grond. Jan Joris probeert een rok aan te krijgen, hij speelt de rol nu al dertig jaar, maar weet nog steeds niet hoe het moet met die rok. De scène uit ‘As you like it’ tussen Vincent en Joris wordt ingezet. “We spelen dat we toneelspelers zijn die meisjes spelen..”, maar als Annet zich ermee bemoeit, ontstaat een korte knetterende ruzie. Annet zoekt opnieuw naar het wormgat. Margijn raapt de papiersnippers, die in mijn hoofd in broodkruimels zijn veranderd.

Maureen laat nu een spoor van zwarte jassen achter die zij één voor één uittrekt en op de grond laat vallen.

Jan Joris vraagt zich af of dit een komedie is.

Ik moet denken aan de eerste avond toen ik keek naar een zoektocht tegen de klippen op, toen regelmatig het woord ‘wanhoop’ viel. Nu, met dezelfde ingrediënten heeft het inderdaad meer weg van een komedie. Een luchtig spel van mensen die genieten van hun vreemde bestaan op dit toneel, waar je via onzichtbare wormgaten kunt verdwalen in je eigen en andermans verleden, waar de cultuurgeschiedenis door de versnipperaar is gehaald en

hier als strooigoed tevoorschijn komt, waar niemand de last van een blijvende identiteit hoeft te dragen, waar niets hoeft te worden afgemaakt en niemand zich aan zijn afspraken houdt.

Vincent laat een hoed vol appels vallen. “Je weet tch dat alles symbolisch is op het toneel” roep Annet. Jorn begin hamers op het toneel te flikkeren. Czeslaw en Anouk pellen een eitje. Wat is voor, wat is achter. Maureen trekt een geel jasje aan. Jorn valt weer. Er wordt druk door elkaar gepraat. ‘We zouden toch niet door elkaar praten?’ zegt Miranda. Waarop iedereen nog harder door elkaar praat. “We hadden twee afspraken...” probeert Miranda, maar dat wordt glashard ontkend.

Een geestige bijna-chaos. “Iets uitvinden is volgens Kafka niet zo moeilijk” zegt Annet, iets vinden wel. “Vanavond wordt er veel gevonden.

Martijn kraakt zijn hersens. “Als je iets nalaat doe je iets niet, maar je geeft toch iets door.”

Dan wordt er pauze gehouden. De drukte gaat onverminderd door. Het doek wordt op de grond gespijkerd. Czeslaw legt knopen in een touw. Miranda vraagt welke rol Jan Joris vanavond wil: Prospero, Hamlet, Lear. Maar hij is de tekst vergeten. Vincent en Margijn spiegelen elkaars bewegingen. Er klinkt een opera, of is het een operette? Annet staat op een krukje met een jurk aan, waardoor ze heel lang lijkt. Joris tilt haar eraf en loopt met haar rond. Er wordt bezems opgedragen en afgedragen. We zijn op het toneel, maar ook achter het toneel, met alle bewegingen en schijnbewegingen waar toneelspelers zich aan overgeven.

De sketch over William Tell, met het erbarmelijk uitgesproken Engels, vindt voor een groot deel in het donker plaats. In de scène over priemgetallen en kabbalistische getalssymboliek wordt op een onnavolgbare manier verwijzingen uit de eerste folio vastgeknoopt aan de geboortedatum van Cas Enklaar.

Jan Joris begint een verhaal over Apenheul, stopt en loopt kwaad weg. Mensen lopen met gevonden attributen rond, een papieren baard, wie past hem. Joris vertelt dat bonobo's gewoon mensen zijn, ze twijfelen. Jorn vraagt of bonobo's ook toneelspelen. Jan Joris is daar heel zeker van, waarschijnlijk

in een heel klein schouwburgje. Misschien heeft Vincent daar wel van gedroomd.

Alles klopt vanavond.

Er wordt gewezen op de houten vloer: “achter” staat met blauwe letters op de rand van de houten planken. Op oude vloeren kun je nog zien wat er was, sporen van oude voorstellingen.

Margijn begint aan haar lijst.

Iemand vraagt zich af de hoeveelste voorstelling het is. Jan Joris bespreekt alvast hoe straks de houten wanden weer de vrachtwagen in moeten. Tafels worden opgedragen, Joris klimt erop en draait rond met een stoffig kleed. Vincent dweilt de tafels schoon. Margijn kleedt Maureen aan en geeft haar een glaasje water. De borden worden gedekt, de soep ingeschept en Maureen begint aan haar Proust-monoloog. Een extra lamp wordt door de andere acteurs neergezet en dan toch maar weer weggehaald. Vincent komt op als een lichtman uit vervlogen eeuwen. Hij maakt omslachtig zijn excuses aan de voorname acteur die nu aan het woord is. Maureen aanvaardt de excuses van meneer van den Berg gaat door met de verwoording van het begin van haar zoektocht naar de verloren tijd. Zorgvuldig en precies.

“De tijd was voorbijgegaan voor deze lieden”, zegt Maureen en ik kijk naar de acteurs, inmiddels in lange zwarte jassen en met vreemde zwarte hoeden. En hoewel ik opnieuw door de monoloog geraakt wordt en er even een weemoedig moment is, was dit niet een avond van vergeefsheid, van ronddolen in een tijd die voorbij is en streven naar iets dat niet kan. Het was juist vederlicht, het was een loflied op de vluchtigheid en onbestendigheid die inherent is aan het toneel en inherent aan het leven. De tijd huppelde en slingerde en trok zich nergens wat van aan. Gaven de afspraken waarnaar verwezen werd eerder wel eens het gevoel van een dwingende constructie, zoals de latjes in een stoel van Mondriaan, nu werd er onbekommerd over de lijst geschilderd, omdat er simpelweg teveel was. Aan het einde van de monoloog als iedereen naar achteren loopt, blijft Jan Joris staan. Hij vraagt hoe de anderen nou weten dat het afgelopen is, misschien komt er nog wel een monoloog. Maar nee, onherroepelijk begint

Matthias over de soep, een compromisvolle soep van mosterd en venkel,
toneelspelerssoep die goed is voor ons geheugen. En dan is het voorbij.